

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
за темою «**Розвиток механізмів державного регулювання
зовнішньоекономічної діяльності в Україні**»

Виконав: студент
групи ПУ23-1м
Спеціальність 281
«Публічне управління та адміністрування»
Плохий І.М.
Керівник: д-р держ.упр.,
проф. Борисенко О.П.
Рецензент: д.держ.упр., професор,
професор кафедри економіки та
економічної безпеки Університету митної
справи та фінансів
О.Ю. Бобровська

Дніпро-2024

АНОТАЦІЯ**Плохий І.М. Розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Метою магістерської роботи є систематизація теоретико-методичних підходів, аналіз сучасного стану та розробка практичних рекомендацій для вдосконалення державних механізмів зовнішньоекономічної діяльності.

У роботі досліджено актуальні питання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах сучасних викликів та можливостей. Визначено сутність зовнішньоекономічної діяльності як невід'ємної складової національної економіки, уточнено роль державного та міждержавного регулювання. Досліджено системи державних механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, проаналізовано динаміку та структуру експорту й імпорту товарів і послуг. На основі отриманих результатів розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів регулювання та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Наукова новизна роботи полягає у систематизації теоретико-методичних підходів до управління зовнішньоекономічною діяльністю та розробці нових практичних рекомендацій для підвищення ефективності державних механізмів регулювання в цій сфері. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування розроблених рекомендацій для вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності України, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національних підприємств на міжнародних ринках.

Ключові слова: державне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, механізми державного регулювання, митно-тарифні механізми, нетарифні механізми регулювання, митна політика, інструменти регулювання, експорт, імпорт, зовнішньоекономічна політика, цифрові технології, митні коридори

SUMMARY

Plokyi I.M. Development of mechanisms of state regulation of foreign economic activity in Ukraine.

Qualification work for the Master's degree in the specialty 281 "Public Administration and Management". University of Customs and Finance, Dnipro, 2024.

The purpose of the master's thesis is to systematize theoretical and methodological approaches, analyze the current state, and develop practical recommendations for improving state mechanisms of foreign economic activities.

In this work examines pressing issues of Ukraine's foreign economic activities amid contemporary challenges and opportunities. It defines the essence of foreign economic activities as an integral part of the national economy and clarifies the role of state and interstate regulation. The research explores systems of state mechanisms regulating foreign economic activities and analyzes the dynamics and structure of goods and services export and import. Based on the findings, practical recommendations were developed to enhance regulatory mechanisms and implement state foreign trade policy. The scientific novelty of the research lies in the systematization of theoretical and methodological approaches to managing foreign economic activities and the development of new practical recommendations for increasing the efficiency of state regulatory mechanisms in this field. The practical significance of the study lies in the potential application of the developed recommendations to improve Ukraine's foreign economic activities, thereby enhancing the competitiveness of national enterprises in international markets.

Keywords: state regulation, foreign economic activities, state regulatory mechanisms, customs and tariff mechanisms, non-tariff regulatory mechanisms, customs policy, regulatory instruments, export, import, foreign economic policy, digital technologies, customs corridors.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1. Сутність та принципи зовнішньоекономічної діяльності	7
1.2. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності та їх право на здійснення зовнішньоекономічної діяльності	13
1.3. Управління зовнішньоекономічною діяльністю на рівні країни та регіону	20
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	27
2.1. Аналіз основних показників зовнішньоекономічної діяльності України	27
2.2. Митно-тарифні механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності	33
2.3. Нетарифні механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності	42
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	50
3.1. Удосконалення інструментів регулювання зовнішньої торгівлі	50
3.2. Оптимізація зовнішньоекономічної діяльності через цифрові технології	55
3.3. Розвиток митних коридорів в Україні в умовах євроінтеграції	62
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі глобалізація зовнішньоекономічних відносин суб'єктів господарської діяльності спричинила зміни в розвитку економік країн світу і визначила стратегію розвитку на основі формування та ефективного використання державних механізмів, як на рівні національної економіки, так і на рівні окремих підприємств. Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД), без сумніву, виступає однією з ключових і невід'ємних складових економічної системи. Основою цієї діяльності є зовнішня торгівля, яка реалізується через дві головні форми – експорт і імпорт. Вихід на міжнародний ринок завжди є складним і тривалим процесом, що вимагає значних зусиль.

У контексті постійної зміни міжнародних торговельних відносин, роль митно-тарифних заходів набуває особливого значення. Вони стають не лише інструментом захисту від недобросовісної конкуренції, але і чинником стимулювання інвестицій та технологічного розвитку. Митний тариф – це вагомий інструмент митно-тарифного регулювання експортно-імпортних. Мито у процесі надходження конкретного імпортного товару на внутрішній ринок збільшує його ціну, дає можливість національним товаровиробникам отримувати додатковий прибуток і підвищувати ціни на вітчизняні товари.

Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в період бурхливого розвитку торгівлі, високої конкуренції та боротьби за ринки збуту, є не менш важливим аспектом у захисті внутрішніх ринків.

Кожна держава, прагнучи всебічного розвитку та повноцінної інтеграції у світову економічну систему, розробляє ефективні механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Саме тому тема цієї кваліфікаційної роботи є надзвичайно важливою та актуальною.

Дослідженням питань управління зовнішньоекономічною діяльністю держави, підходам стосовно її вдосконалення приділяли увагу такі вітчизняні науковці як Шкурупій О.В., Гончаренко В.В., Артеменко І.А., Дідківська

Л.І., Погребняк А. Ю., Хоменко Т. Ю., Поєдинок В. В., Тищенко В. Ф., Гребельник О.П., Тюріна Н.М., Карвацька Н.С., Самблук М.В., Ковтун Е.О., А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович, Брояка А.А.

Особливості формування й розвитку зовнішньоекономічної діяльності в період глобальних трансформаційних перетворень висвітлені у роботах українських учених В.Бодрова, І.Бураковського, В.Вергуна, О.Власюка, В.Гейця, І.Грицяка, Н. Дацій, Ю.Козака, В.Ковалевського, В.Козики, В.Мазуренко, Ю.Макогона, А.Миколайця, Л.Панкової, Ю.Пахомова, Л. Письмаченко, А.Румянцева, Ф.Рут, С.Сьоміна, А.Філіпенка, О.Шниркова. Проте, незважаючи на значну кількість праць, присвячених питанням розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, актуальність даної тематики з розвитком європейської інтеграції, а також цифровізаційних процесів буде зростати.

Головною **метою** кваліфікаційної роботи є систематизація теоретико-методичних підходів, аналіз сучасного стану та розробка практичних рекомендацій для вдосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Для досягнення цієї мети поставлено такі ключові завдання:

- розкрити сутність зовнішньоекономічної діяльності як невід'ємної складової національної економіки;
- уточнити роль державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України;
- визначити зміст та структуру зовнішньоекономічної політики держави;
- здійснити аналіз системи державного регулювання експортно-імпортних операцій;
- дослідити митно-тарифні механізми регулювання ЗЕД;
- проаналізувати нетарифні механізми регулювання ЗЕД;
- окреслити шляхи вдосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоекономічної сфери;

- визначити шляхи оптимізації зовнішньоекономічної діяльності через цифрові технології
- висвітлити шляхи адаптації до європейських стандартів державних механізмів реалізації зовнішньоекономічної діяльності.

Об'єктом дослідження є державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. **Предметом** дослідження виступає сукупність теоретичних засад і практичних рекомендацій, що стосуються механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах сучасних викликів та можливостей.

Теоретична основа дослідження сформована науковими висновками та узагальненнями провідних вітчизняних економістів, представленими у монографіях, спеціалізованій літературі та періодичних виданнях, присвячених питанням розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Методологічну основу дослідження складають такі наукові методи:

- метод наукової абстракції, аналізу та синтезу – для вивчення загальних принципів функціонування зовнішньоекономічної діяльності;
- системний підхід і логічний аналіз – для структурування механізмів державного регулювання;
- статистичні методи – для аналізу динаміки та структури експорту товарів і послуг.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційна статистика Державної служби статистики України, дані Національного банку України, наукова та навчальна література, а також інформація міжнародних організацій, зокрема Світового банку та Європейського Союзу.

Логіка проведеного дослідження зумовила таку структуру кваліфікаційної роботи: вступ, три розділи (дев'ять підрозділів), висновки, загальний обсяг яких – 72 сторінки. Робота містить 5 таблиць, 7 рисунків. Список використаних джерел налічує 59 найменування на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Сутність та принципи зовнішньоекономічної діяльності

Економічні трансформації, що відбуваються в Україні, мають стратегічну мету: з одного боку, поступове включення українських підприємств у міжнародну економічну систему, з іншого – залучення іноземних інвесторів та підприємців до активної діяльності на українських ринках. Значущість подібних економічних зв'язків у розвитку будь-якої держави, зокрема України, стає все більш очевидною. Історичні приклади інших країн демонструють, наскільки вигідним може бути розширення участі в міжнародному розподілі праці та в різноманітних формах зовнішньоекономічних відносин.

В інтерпретації, яка наведена у Господарському кодексі України, ЗЕД представлена як господарська діяльність, що в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та (або) робочою силою (ст. 377) [2].

На думку Шкурупій О.В., Гончаренко В.В., Артеменко І.А. зовнішньоекономічну діяльність варто розглядати у функціональному аспекті. У своєму дослідженні вони акцентують увагу на тому, що така діяльність розглядається як економічна категорія і висвітлює передусім відповідні (пов'язані зі здійсненням міжнародного бізнесу) функції виробничих структур (фірм, організацій, підприємств, об'єднань та ін.) [3, с. 13].

Вчені-економісти дають визначення зовнішньоекономічної діяльності дещо відмінно, зокрема, Дідківська Л.І. розглядає цю ЗЕД більше як розвиток економічних відносин між країнами, що здійснюють зовнішню торгівлю, міграцію капіталів та робочої сили; міжнародні науково-технічні та

виробничі зв'язки; спільне освоєння повітряного та космічного простору, Світового океану; охорону навколишнього середовища, виконання програм та угод тощо [4, с. 143]. Тобто, у даному визначенні робиться наголос на видах даної діяльності, тобто – на її об'єктах, не беручи до уваги інші елементи.

Так, в ході проведеного дослідження було виявлено, що зовнішньоекономічна діяльність є життєво важливою передумовою для економічного зростання кожної держави. Особливо це стає важливим сьогодні, коли процеси міжнародної економічної інтеграції, транснаціоналізації, глобального розподілу праці та інтенсивної глобалізації світової економіки набирають дедалі більших обертів. ЗЕД сприяє розвитку нових напрямів експортного потенціалу, а завдяки її ефективному функціонуванню Україна може вирішувати критичні питання, такі як дефіцит енергоносіїв, потреба у сучасному обладнанні, новітніх технологіях і певних товарах народного споживання.[2]

Зовнішньоекономічна діяльність охоплює взаємодію господарських суб'єктів України та іноземних економічних партнерів, побудовану на основі взаємовигідних відносин, які розвиваються як на території нашої держави, так і поза її межами. У всіх країнах світу ця діяльність має кілька ключових завдань:

- підтримка темпів економічного розвитку на конкурентному рівні;
- вирівнювання витрат виробництва на національному і світовому рівнях;
- використання переваг міжнародного розподілу праці для підвищення ефективності національних економік.

Функції зовнішньоекономічної діяльності охоплюють організацію обміну природними ресурсами та результатами праці у їхніх матеріальних і вартісних формах, міжнародне оцінювання споживчої вартості продукції, створеної відповідно до принципів міжнародного поділу праці, а також регулювання міжнародного грошового обігу. З практичної точки зору, ЗЕД

дозволяє державам отримувати валютні надходження від експорту, підвищувати технічний рівень національного виробництва завдяки імпорту більш ефективних технологій, а також створювати продукцію, здатну конкурувати на світовому ринку.[3]

У сучасних умовах зовнішньоекономічна діяльність держав представляє собою цілісну систему економічних відносин, яка охоплює обмін ресурсами між країнами та їх економічними суб'єктами. Ці економічні відносини стосуються всіх аспектів економічного життя держави: виробництва, торгівлі, інвестиційної та фінансової сфери.

ЗЕД є складною, багатовимірною системою господарської діяльності, що об'єднує дві основні підсистеми:

- зовнішньоторговельну діяльність;
- міжнародну виробничо-інвестиційну активність.

Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність виходить за межі національних кордонів, досягаючи рівня економічної кон'юнктури. Це пояснюється тим, що інтернаціоналізація поки що охоплює переважно сферу обігу товарів та послуг.[3] Включення в систему міжнародних економічних відносин, що включає потоки капіталу та валютно-кредитні відносини, призводить до того, що держава стає чутливою до коливань світового ринку, де кожен сегмент виступає частиною єдиної глобальної ринкової структури.

Зовнішньоекономічна діяльність, орієнтована на торговельні процеси, зазвичай реалізується в традиційній формі – як обіг товарних груп чи окремих видів продукції. Ця діяльність розвивається на міжнаціональному стику загального і часткового поділу праці, зосереджуючи свою увагу на динаміці зовнішньої торгівлі та аналізі кон'юнктури товарних ринків [5].

Однак, міжнародна виробничо-інвестиційна діяльність сягає стратегічного рівня. Це відбувається тому, що саме така зовнішньоекономічна діяльність відображає генеральну тенденцію соціально-економічного розвитку та визначально впливає на економічний розвиток національних ринків і стабільність світової економіки загалом. Крім

того, вона впливає на стандарти виробництва і раціональне використання ресурсів, а також на критерії якості життя, поведінкові норми, стандарти управління.

Ця діяльність формується на основі інтернаціоналізації, і покриває всі етапи процесу відтворення, які включають в себе, правову, інформаційну та соціально-культурну інфраструктуру. Приєднання держави до світових господарських зв'язків на рівні технологічного поділу праці у виробництві долучає її до єдиного світового економічного простору, ядром якого є саме виробничо-інвестиційна діяльність. Це надає країні доступ до світового ринку товарів та капіталів, нових технологій, сучасного менеджменту.

Рівні зовнішньоекономічної діяльності, кожен по-своєму, не відображають усю складність відносин у системі глобальної економіки. Кожен рівень відображає лише окремий аспект господарського життя, фіксуючи окрему грань економічних відносин. Це проявляється у двох основних моделях ЗЕД: зовнішньоторговельній та виробничо-інвестиційній.

Ефективність діяльності українських підприємців у межах правової системи України великою мірою залежить від широти регуляторного охоплення і ступеня ліберальності законодавства. Відтак, актуальність правового регулювання функціонування різних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності лише зростає.

ЗЕД регулюється низкою нормативних актів, зокрема: Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій в галузі зовнішньоекономічної діяльності», «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах», «Про режим іноземного інвестування», «Про інвестиційну діяльність» та іншими.

Керуючись певними принципами, задекларованими у спеціальних документах чи що є традицією, керівники та спеціалісти приймають управлінські рішення у сфері ЗЕД. Діяльність ґрунтується на принципах

свободи суб'єктів, які можуть добровільно вступати у зовнішньоекономічні відносини у будь-яких формах, що не суперечать закону. В наукових виданнях принципи можуть різнитися. О.В. Шкурупій, наприклад, поділяє їх на загальні, специфічні та національні. Загальні принципи – це аксіоми, що відомі та визнані всіма учасниками міжнародних операцій (табл. 1.1). Основні з них – науковість, системність і взаємовигідність. Принцип науковості означає, що ЗЕД розвивається відповідно до об'єктивних економічних законів; системність відображає міцні зв'язки між її складовими, а взаємовигідність забезпечує прибуток кожному партнеру.

Таблиця 1.1

Принципи зовнішньоекономічної діяльності, закріплені в правових документах

Назва нормативно-правового акту	Перелік принципів згідно із правовим документом
Хартія економічних прав і обов'язків держав	Суверенітет; територіальна цілісність і політична незалежність держав; суверенна рівність усіх держав; ненапад і невтручання у внутрішні справи; взаємна та справедлива вигода; мирне співіснування; рівноправність і самовизначення народів; мирне регулювання спорів; усунення несправедливості, що виникає внаслідок застосування сили та позбавляє націю засобів для її нормального розвитку; сумлінне виконання міжнародних обов'язків; повага прав людини та основних свобод; відсутність прагнення до гегемонії в сферах впливу; сприяння міжнародній соціальній справедливості; міжнародне співробітництво з метою розвитку; вільний доступ до морів і від них – до країн, що їх не мають [7].
«Біла книга» Європейського Союзу	Контроль і оформлення документів на товари, що перетинають національні кордони; свободу пересування осіб для працевлаштування або постійне місце проживання у будь-якій країні; уніфікацію технічних норм і стандартів; відкриття споживчих ринків; лібералізацію фінансових послуг; поступове відкриття ринку інформаційних послуг; лібералізацію транспортних послуг; створення сприятливих умов для промислового співробітництва з урахуванням законодавства про права на інтелектуальну і промислову власність; усунення фіскальних бар'єрів [8].
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Принцип суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва; принцип юридичної рівності і недискримінації; принцип

	верховенства закону; принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; принцип еквівалентності обміну [1].
--	---

Джерело: складено автором за [1,7,8]

Окрім загальних, існують специфічні принципи, що закріплені міжнародними правовими актами і є обов'язковими для країн, які їх підписали. Найповніший перелік таких принципів міститься в «Хартії економічних прав і обов'язків держав», ухваленій Генеральною Асамблеєю ООН у 1974 році [7].

Поточна система зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) набуває низки специфічних рис, що відображають глобальні тенденції та вимоги:

1. Взаємозалежність між світовими та національними ринками. Сучасні економіки дедалі більше інтегруються, і коливання світових ринків товарів і послуг неминуче впливають на внутрішні ринки окремих держав. Паралельно розвиваються форми та послуги в системі ЗЕД, як-от інформаційний обмін, транспорт, страхування, консалтинг, франчайзинг, лізинг, ноу-хау тощо.

2. Новий міжнародний поділ праці. Останніми роками світова економіка змістила акцент з торгівлі сировиною на інноваційні галузі, що базуються на новітніх технологіях. Найбільш інтенсивно розвиваються хімічна промисловість, приладобудування, електроніка, а також авіакосмічна галузь. Держави як США, країни ЄС і Японія обрали ці напрямки як основу своїх експортних стратегій. Одночасно транснаціональні компанії (ТНК) переводять у країни з низькими витратами на працю виробництва одягу, взуття, автомобілебудування тощо, оптимізуючи витрати на виробництво.[9]

3. Зростання інтеграційних процесів. Держави поступово стирають економічні кордони, створюючи єдиний економічний простір, який регулюється загальними нормами та законами. Такий регіональний підхід дозволяє формувати стійкі економічні союзи і сприяє вільному переміщенню товарів, послуг та капіталу.

4. Експорт капіталу. Вивіз капіталу стає наріжним каменем для розвитку ТНК, що зазвичай мають національне походження за капіталом, але діють глобально. Таким чином, ТНК перетворюються на міжнародних гравців, адаптуючись до специфіки локальних ринків у різних країнах.

5. Міграція робочої сили. Переміщення робочої сили з країни в країну – явище, обумовлене відмінностями в рівні економічного розвитку та наявності ресурсів. Щороку приблизно 25 мільйонів осіб змінюють місце проживання в пошуках роботи, що допомагає забезпечити робочі місця там, де спостерігається дефіцит кадрів.

6. Зростання обсягів зовнішньої торгівлі. Торговельна діяльність збільшує обсяги товарообігу між країнами, що своєю чергою сприяє зниженню виробничих витрат, оскільки підприємства отримують можливість масштабувати виробництво.[9]

7. Державне втручання у ЗЕД. Держава відіграє активну роль у розвитку ЗЕД, створюючи правові, економічні та політичні умови, що сприяють вигідній зовнішньоекономічній діяльності на всіх рівнях. Це робиться з метою забезпечення стабільного економічного зростання країни та її успішної інтеграції у світову економіку.

8. Жорстке міжнародне регулювання ЗЕД. Сучасна система ЗЕД має відповідати вимогам Світової організації торгівлі (СОТ) та близько 40 інших міжнародних організацій. Кожна двостороння угода має враховувати багатосторонні зобов'язання та стандарти, забезпечуючи загальні принципи ведення бізнесу на світовій арені.[8]

Ці риси визначають напрями розвитку сучасної зовнішньоекономічної діяльності, яка об'єднує країни в єдине економічне поле та сприяє зростанню глобальної економічної взаємозалежності.

1.2 Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності та їх право на здійснення зовнішньоекономічної діяльності

Зовнішньоекономічна діяльність є важливою складовою економічного розвитку країни, оскільки вона сприяє інтеграції країни у світову економіку, залученню іноземних інвестицій та розширенню ринків збуту для вітчизняних товарів і послуг. Учасниками ЗЕД є різні категорії осіб, які за їх функціями та повноваженнями можна поділити на такі групи (рис. 1.1).

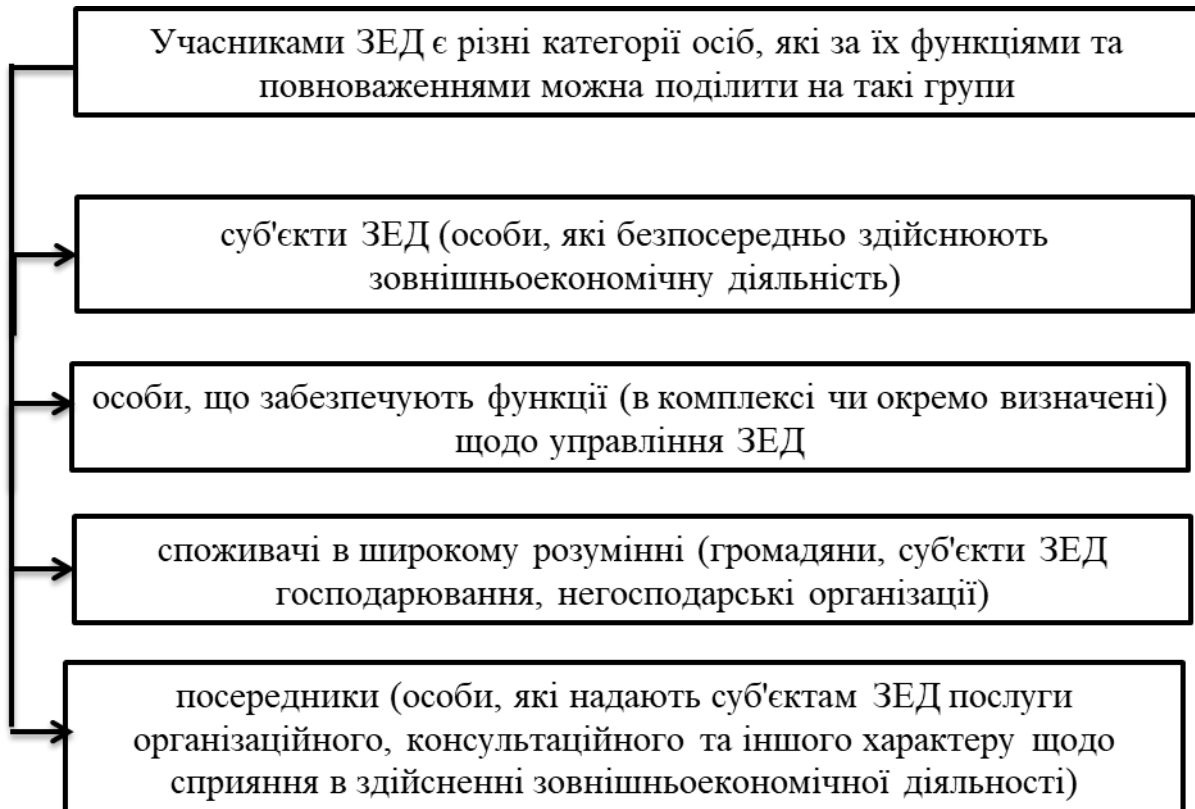

Рис. 1.1. Учасники зовнішньоекономічної діяльності

Джерело: [9]

У статті 3 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» наведено перелік суб'єктів, які мають право брати участь у зовнішньоекономічній діяльності. До них належать:

1. Фізичні особи: це громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які мають правоздатність та дієздатність за законами України й постійно проживають на її території.

2. Юридичні особи: зареєстровані в Україні, з постійним місцезнаходженням на території країни. Сюди належать підприємства, організації всіх видів, господарські товариства, асоціації, спілки, концерни,

консорціуми, торговельні доми, фінансові установи, а також міжнародні об'єднання та організації. Навіть юридичні особи, що повністю належать іноземним суб'єктам господарювання, мають право здійснювати ЗЕД.

3. Об'єднання фізичних та/або юридичних осіб: які, хоча й не є юридичними особами відповідно до українського законодавства, мають постійне місцезнаходження в Україні та можуть здійснювати господарську діяльність, якщо це не заборонено законами.

4. Філії та представництва іноземних юридичних осіб: утворені відповідно до законодавства іншої держави.

5. Спільні підприємства: утворені з участю українських суб'єктів господарювання та іноземних суб'єктів, зареєстровані та розташовані в Україні.

6. Інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України: сюди належать держава (в особі її органів), органи місцевого самоврядування та їхні зовнішньоекономічні організації, що беруть участь у господарській діяльності в Україні.[1]

Цей широкий перелік суб'єктів ЗЕД сприяє різноманітним формам участі в міжнародній економічній діяльності та полегшує інтеграцію України в світову економічну систему.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності в Україні можуть здійснювати різні види діяльності, які сприяють інтеграції країни у світову економіку. Основні види ЗЕД включають:

1. Експорт та імпорт товарів, капіталів і робочої сили.
2. Надання послуг: сюди входять різноманітні види послуг, які можуть надавати суб'єкти ЗЕД.
3. Наукова, науково-технічна та виробнича кооперація: співпраця з іноземними партнерами, зокрема в наукових дослідженнях, навчанні й підготовці спеціалістів на комерційній основі.
4. Міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами.
5. Кредитні та розрахункові операції з іноземними суб'єктами.

6. Створення банківських, кредитних і страхових установ: українськими суб'єктами за межами України та іноземними суб'єктами на території України (відповідно до закону).

7. Спільна підприємницька діяльність з іноземними партнерами.

8. Підприємницька діяльність, пов'язана з нематеріальними активами: зокрема, надання ліцензій, патентів, ноу-хау, торгових марок тощо.

9. Організація заходів: проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, семінарів тощо на комерційній основі.

10. Торгівля на території України за іноземну валюту: здійснення оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі.

11. Товарообмінні (бартерні) операції: діяльність, побудована на основі зустрічної торгівлі.

12. Орендні та лізингові операції з іноземними суб'єктами.

13. Операції з валютою: купівля, продаж і обмін валюти на валютних ринках та міжбанківському валютному ринку.

14. Контрактна робота: праця фізичних осіб України з іноземними партнерами та праця іноземців з українськими суб'єктами як на території України, так і за її межами.

15. Інші види ЗЕД, не заборонені законодавством України.[3]

Особливе місце займає зустрічна торгівля, яка включає експортно-імпорتنі операції, де оплата здійснюється у вигляді зустрічного товару. Прикладами таких операцій є бартерні угоди, клірингові міждержавні угоди, угоди з давальницькою сировиною, а також угоди, в яких частина обладнання оплачується продукцією, виготовленою на нових підприємствах [4]. Класифікація зовнішньоторговельних операцій наведена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Класифікація зовнішньоторговельних операцій

№	Класифікаційна ознака	Види операцій
1	По напрямках торгівлі	Основними є договірні операції по купівлі-продажу товарів або по обміну товарами. Саме такі операції відображені у договорах зовнішньоторговельної

		діяльності. Допоміжні операції допомагають належно виконати основні операції. Це операції по транспортуванню й експедиції вантажів, страхуванню вантажів, фінансуванню зовнішньоторговельних операцій, розрахункам між експортерами й імпортерами, гарантуванню їхніх взаємних зобов'язань, а також митної й іншої операції, у тому числі агентські угоди з посередниками, постачальниками експортних і замовниками імпортних товарів, з рекламними агентами й організаціями, що досліджують кон'юнктуру ринків (кредитні, розрахунково-платіжні, рекламні, страхові, митні, валютні, транспортні (транзитні, вантажно-розвантажувальні, агентування).
2	По предмету угоди	Товари й продукція.
		Сировина. Результати інтелектуальної діяльності, роботи й послуги.
3	По ступеню самостійності	Прямі обмінні (купівля-продаж).
		Посередницькі (комісійні, агентські, консигнаційні, брокерські).

Джерело: складено автором за [1-3]

Для здійснення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) суб'єкти України повинні дотримуватися ряду нормативно-правових вимог, що визначають їх право на таку діяльність.

Основні положення щодо цього:

1. Загальне право на здійснення ЗЕД мають усі суб'єкти ЗЕД, однак для фізичних осіб і юридичних осіб є певні умови:

- У фізичної особи право на здійснення ЗЕД виникає з моменту отримання цивільної дієздатності, що регулюється Цивільним кодексом України.

- Фізичні особи, які постійно проживають на території України, мають право на ЗЕД, якщо вони зареєстровані як підприємці. Іноземці, які постійно проживають за кордоном, можуть здійснювати ЗЕД за умови відповідності законодавству своєї країни.

- Юридичні особи мають право на ЗЕД відповідно до своїх установчих документів із моменту набуття статусу юридичної особи.

2. Підприємці можуть здійснювати ЗЕД після державної реєстрації як учасники ЗЕД. Реєстрація виконується на основі заяви, копій статутних документів або нотаріально засвідчених документів фізичної особи.

3. Захист прав суб'єктів ЗЕД:

- Держава не має права втручатися в діяльність суб'єктів ЗЕД, за винятком випадків, визначених чинним законодавством. Забороняється вилучення результатів ЗЕД у власника без його згоди, окрім передбачених законодавством випадків.

- Суб'єкти ЗЕД мають право розпоряджатися результатами своєї діяльності, володіти, користуватися та реалізовувати свої права на власний розсуд.

4. Усі суб'єкти ЗЕД України можуть відкривати представництва на території інших держав, дотримуючись їх законів, а також брати участь у міжнародних неурядових економічних організаціях. Іноземні суб'єкти в свою чергу можуть відкривати свої представництва в Україні для здійснення операцій із продукцією українського походження, але лише за умови наявності зареєстрованого представництва. Реєстрація представництва також є обов'язковою для відкриття рахунків в українських банках.

5. Законодавство України передбачає, що правові режими для іноземних суб'єктів господарської діяльності повинні відповідати міжнародним стандартам, і визначає порядок їх реєстрації, умови діяльності, а також правові обмеження.[1,2,5]

Дані положення регулюють участь суб'єктів у зовнішньоекономічній діяльності, а також надають їм можливості для здійснення міжнародних операцій та співробітництва в економічній сфері. Правові режими для іноземних суб'єктів господарської діяльності на території України подано на рис. 1.2.

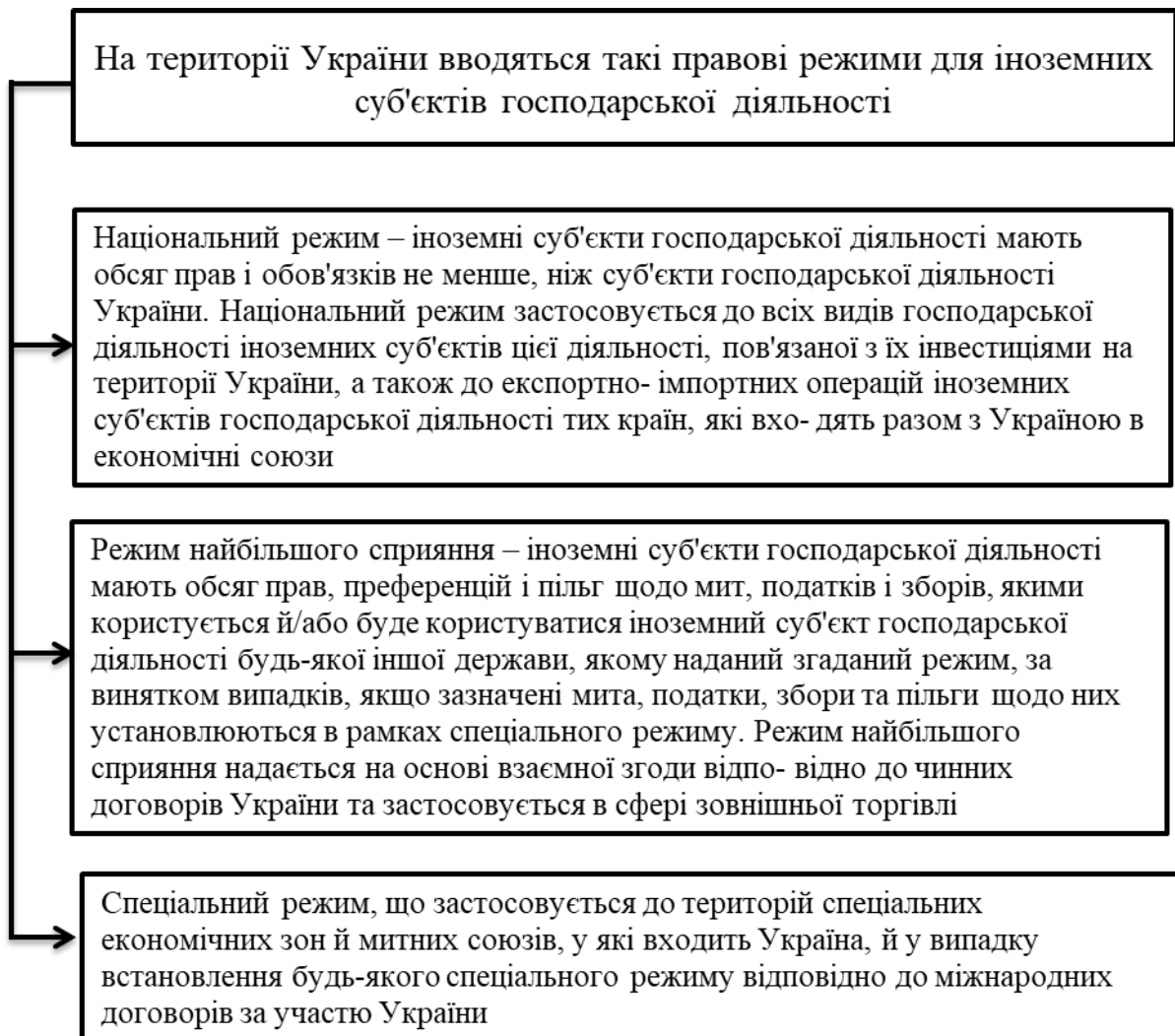

Рис. 1.2. Правові режими для іноземних суб'єктів господарської діяльності [9]

У ході аналізу також було виявлено, що режим найбільшого сприяння передбачає зобов'язання надавати іноземним партнерам умови, які не є гіршими за ті, що надаються будь-якому іншому партнеру. Цей принцип поширюється на різні аспекти зовнішньоекономічної діяльності, зокрема:

1. Включає застосування всіх видів зборів, пов'язаних з імпортом та експортом, а також методику визначення тарифів і зборів.
2. Умови щодо податків і зборів на імпортовані товари, а також нормативно-правові акти, що регулюють продаж і застосування кількісних обмежень.

Принцип національного режиму є доповненням до режиму найбільшого сприяння. Він означає, що:

- Після проходження імпортом товаром митниці та оплати всіх зборів цей товар має отримати умови не менш сприятливі, ніж ті, що надаються аналогічним вітчизняним товарам.
- Забороняється накладати на імпортовані товари податки, ставки яких перевищують ставки податків на аналогічну вітчизняну продукцію.
- Всі правила, що стосуються продажу та закупівлі товарів на внутрішньому ринку, мають однаково застосовуватися як до імпортованих, так і до місцевих товарів.

Цей принцип найчастіше застосовується між країнами, що беруть участь в інтеграційних об'єднаннях, та поширюється також на правила експорту капіталу.

1.3 Управління зовнішньоекономічною діяльністю на рівні країни та регіону

Для здійснення зовнішньоекономічної діяльності є вкрай важливою система управління, що буде в себе включати як державні, так і недержавні органи, кожен із яких в свою чергу повинен виконувати певні функції, мати конкретні завдання та обсяг повноважень. В Україні управління ЗЕД здійснюється через кілька ключових складових:

1. Державні органи діють від імені країни і формують державну політику в сфері ЗЕД, встановлюють правові засади, затверджують міжнародні договори, визначають митні, податкові режими тощо. Найвищим органом, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, є Верховна Рада України, яка ухвалює закони, що регулюють ЗЕД (як показано на рис. 1.3).

2. Недержавні органи управління економікою, до які включають товарні, фондові, валютні біржі, та ін. Вони забезпечують розвиток і регулювання окремих напрямків ЗЕД через саморегулювання.

3. Підприємства, компанії та інші суб'єкти здійснюють управління ЗЕД на основі координаційних угод, що регулюють взаємодію між суб'єктами, які надають їм змогу до координації спільних дій та організації спільних підприємств або ж домовлятися про спільні операції в міжнародній торгівлі.

Отже, управління ЗЕД в Україні здійснюється як державними, так і недержавними органами, а також самими суб'єктами цієї діяльності, що забезпечує ефективний і багаторівневий контроль та розвиток зовнішньоекономічної діяльності на всіх рівнях.

Рис. 1.3 Органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [9]

Отже, можна підсумувати, що управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні здійснюється через чітко визначену систему органів влади, кожен з яких має свою роль і повноваження:

Верховна Рада України:

- Приймає, змінює та скасовує закони, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність.

- Затверджує основні напрямки зовнішньоекономічної політики України.
- Укладає міжнародні договори.
- Затверджує нормативи розподілу валютної виручки, ставки оподаткування, митних тарифів та зборів.
- Встановлює спеціальні режими ЗЕД і регулює ліцензування або заборону експорту/імпорту товарів.

Кабінет Міністрів України:

- Вживає заходів для реалізації зовнішньоекономічної політики.
- Координує роботу міністерств, державних комітетів та відомств щодо регулювання ЗЕД.
- Веде переговори, укладає міжурядові угоди, забезпечує їх виконання.
- Вносить пропозиції щодо структури органів державного регулювання ЗЕД.
- Складає платіжний баланс та здійснює заходи щодо використання коштів Державного валютного фонду України.

Національний банк України:

- Забезпечує збереження золотовалютного резерву України.
- Представляє інтереси України у міжнародних банківських і фінансових організаціях.
- Регулює курс національної валюти та здійснює валютні операції.
- Здійснює облік та розрахунки з державними кредитами, а також гарантує кредити для суб'єктів ЗЕД, надавані іноземними фінансовими установами.[3,5]

Така система органів влади здатна забезпечити як ефективне управління ЗЕД в Україні так і має змогу визначати правові та економічні умови для міжнародної торгівлі, інвестицій і фінансових операцій, а також є гарантом стабільності й розвитку зовнішньоекономічної діяльності в країні.

Міністерство економіки України, виступає центральним органом виконавчої влади, що керує економічною політикою, сфера діяльності охоплює весь спектр взаємодії українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на ринку міжнародних відносин. Першочерговою функцією є координація всіх аспектів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, згідно з міжнародними договорами України, що вимагають максимальної точності і узгодженості на всіх рівнях [8].

Водночас, здійснюється точний контроль за дотриманням законодавства не лише національних законів України, а й умов міжнародних угод, що встановлюють чітко визначені рамки для всіх учасників. Це не просто спостереження, а жорсткий нагляд за дотриманням нормативних актів і угод, що забезпечує стабільність і прозорість на ринках.

Що ж до більш складних процесів, то даним органом проводиться низка антидемпінгових, антисубсидійних та спеціальних розслідувань, з метою захисту державних інтересів від недобросовісної конкуренції та задля забезпечення рівних умови для всіх суб'єктів. В сучасних реаліях дані розслідування стали майже щоденною практикою в умовах глобалізації, адже майже будь-яка несанкціонована економічна діяльність може завдати не виправної шкоди вітчизняним виробникам.

Реалізації стратегії залучення іноземних інвестицій полягає не тільки у створенні умов для стабільних фінансових зв'язків з міжнародними партнерами, але й повинно сприяти стабільному розвитку економіки України. Важливо зазначити, що саме не просто залучити інвестиції, а й гарантувати їх ефективне використання як всередині країни так і за її межами в процесі взаємодії.

Міністерство економіки приймає активну участь у формуванні прогнозу зовнішньоторговельного та платіжного балансу, аналізує не лише поточні тенденції, але й робить прогнози щодо майбутнього стану економічних показників. Його зусилля спрямовані на те, щоб передбачити і сприяти оптимізації темпів експорту та імпорту, а також підвищити

ефективність цих процесів, а вже на міжнародній арені активно співпрацює в рамках різних економічних організацій і державних комісій, координуючи діяльність інших міністерств і відомств України. Воно ініціює і вносить пропозиції щодо укладення нових міжнародних угод, які відповідають національним інтересам, та укладає їх за дорученням Кабінету Міністрів.[9]

Не менш важливим є керівництво торговельними представництвами, радниками та аташе з торговельно-економічних питань, що представляють Україну за кордоном. Міністерство не просто забезпечує їх роботу, але й формує стратегії, які дозволяють найбільш ефективно реалізувати зовнішньоекономічну політику на міжнародній арені.

Державна митна служба України, як основний орган, що здійснює нагляд за митною діяльністю, виконує низку надзвичайно важливих функцій для забезпечення економічної безпеки країни. Її завдання — не просто захищати економічні інтереси України, а й сприяти стабільності внутрішнього ринку, створюючи умови для ефективної взаємодії з міжнародними партнерами. Вона гарантує дотримання законодавства, активно борючись з контрабандою, порушеннями митних правил та порушеннями податкових норм.

Так, митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є серйозним інструментом у руках цієї служби: від стягнення митних платежів та податків до забезпечення справедливих умов для національних виробників на міжнародних ринках.[8] Окрім цього, вона здійснює митний контроль, який є надзвичайно важливим для забезпечення належного функціонування зовнішньої торгівлі.

Важливим завданням є також формування митної статистики, завдяки якій уряд має можливість стежити за динамікою зовнішньої торгівлі, аналізувати тенденції та реагувати на виклики глобальної економіки. Водночас, службою виконуються всі міжнародні зобов'язання України в митній сфері, активно співпрацюючи з митними органами іноземних держав,

формує основу для міжнародних договорів, що забезпечують безпечне та ефективне переміщення товарів і послуг через кордони.

Антимонопольний комітет, зі свого боку, здійснює строгий контроль за дотриманням антимонопольного законодавства серед суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Важливо, що цей контроль не обмежується лише внутрішнім ринком, а й охоплює всю діяльність, пов'язану з міжнародною торгівлею, забезпечуючи конкурентні умови для всіх учасників.

Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, в свою ж чергу, є ще одним важливим органом, який забезпечує державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності на оперативному рівні. Вона ухвалює рішення щодо порушення і проведення антидемпінгових, антисубсидійних або спеціальних розслідувань, а також визначає відповідні заходи для боротьби з недобросовісною конкуренцією. Такі заходи не обмежуються лише правовими нормами: комісія активно відповідає на дискримінаційні або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань, беручи до уваги закони України.

До органів місцевого управління зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) відносяться: місцеві Ради народних депутатів України та їх виконавчі і розпорядчі органи, а також територіальні підрозділи органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що розташовані на місцях. Їхня діяльність не просто технічна, а суголосна з стратегічними цілями національної економіки[1,2].

Компетенція органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів чітко визначена в рамках чинного законодавства України, зокрема в Законі «Про зовнішньоекономічну діяльність» та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Нормативні акти, прийняті місцевими органами влади щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності, можуть бути ухвалені лише в тих випадках, коли це прямо передбачено законами

України. Це підкреслює важливість правового поля, що керує цією діяльністю, і вимагає точного дотримання на всіх рівнях управління.

Також органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України мають право створювати свої територіальні підрозділи, якщо це відповідає їхньому функціональному призначенню, визначеному законами та положеннями про ці органи. Така децентралізація регулювання ЗЕД дозволяє ефективно управляти процесами на місцях, без втрати загальної координації. Створення таких підрозділів відбувається лише за погодженням з місцевими Радами народних депутатів України та в межах затверджених бюджетних коштів, що дозволяє уникнути дублювання функцій та збереження ефективності управлінських витрат [9].

Важливим є й той фактор, що дії цих територіальних підрозділів не можуть суперечити нормативним актам місцевих Рад народних депутатів України, за винятком випадків, коли вони прямо випливають із законів України або спеціальних нормативних актів. Це забезпечує збалансовану взаємодію між центральними і місцевими органами влади, при цьому кожен рівень має чітко визначені рамки своїх повноважень.

У результаті, багаторівнева система управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні формує ефективну структуру, яка дозволяє забезпечувати стабільність зовнішньоекономічних відносин та підвищувати економічну безпеку. Ця система не лише сприяє розвитку міжнародної торгівлі, але й активно впливає на економічну політику на місцевому рівні, забезпечуючи гармонійну взаємодію всіх учасників цього процесу.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз основних показників зовнішньоекономічної діяльності України

Зовнішня торгівля відіграє важливу роль у розвитку економіки України, а Європейський Союз (ЄС) є одним з основних торговельних партнерів країни. У 2023 році на країни ЄС припадало 65% всього експорту та 51% імпорту. Попри зростання обсягів торгівлі, існує низка проблем, таких як необхідність диверсифікації експорту, залежність від окремих ринків та товарних груп, а також вплив геополітичних та економічних факторів на структуру та динаміку торговельних потоків.

Детальний аналіз трансформацій, тенденцій та диспропорцій у товарообміні є критично важливим для вдосконалення зовнішньоекономічної політики, зміцнення експортного потенціалу, забезпечення безпеки та відбудови в умовах війни. Основними завданнями такого аналізу є дослідження динаміки показників експорту та імпорту товарів і послуг, виявлення структурних змін у їх складі, визначення географічної та товарної структури зовнішньої торгівлі, оцінка впливу макроекономічних чинників на зовнішньоекономічну діяльність, а також прогнозування майбутніх тенденцій.

Для проведення комплексного статистичного аналізу зовнішньоекономічної діяльності України використовується система показників, що охоплює різні її аспекти. Одними з ключових є показники експорту та імпорту товарів і послуг, які відображають обсяги зовнішньоторговельних операцій та сальдо торговельного балансу.

Одними з основних є методи аналізу рядів динаміки, які дозволяють

дослідити тенденції зміни показників експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту тощо протягом певного періоду та виявити наявність циклічних коливань. Важливе місце посідають структурні методи, зокрема, розрахунок питомої ваги та індексів структурних змін для аналізу товарної й географічної структури зовнішньої торгівлі. Для вивчення взаємозв'язків між показниками зовнішньоекономічної діяльності та іншими факторами широко використовуються методи кореляційно-регресійного аналізу.

Насамперед проведено детальний аналіз динаміки основних показників зовнішньоекономічної діяльності України за період 2014–2023 років (рис. 2.1.). Результати свідчать про нерівномірне зростання обсягів експорту протягом зазначеного періоду. Найвищий абсолютний приріст зафіксовано у 2021 році порівняно з 2020 роком — 18 млрд дол., тоді як найменший показник спостерігався у 2022 році порівняно з 2021 роком: -23 млрд дол. Подібна тенденція виявлена й в динаміці імпорту. У 2021 році приріст становив 18 млрд дол., а у 2022 році — зменшення на 17 млрд дол.

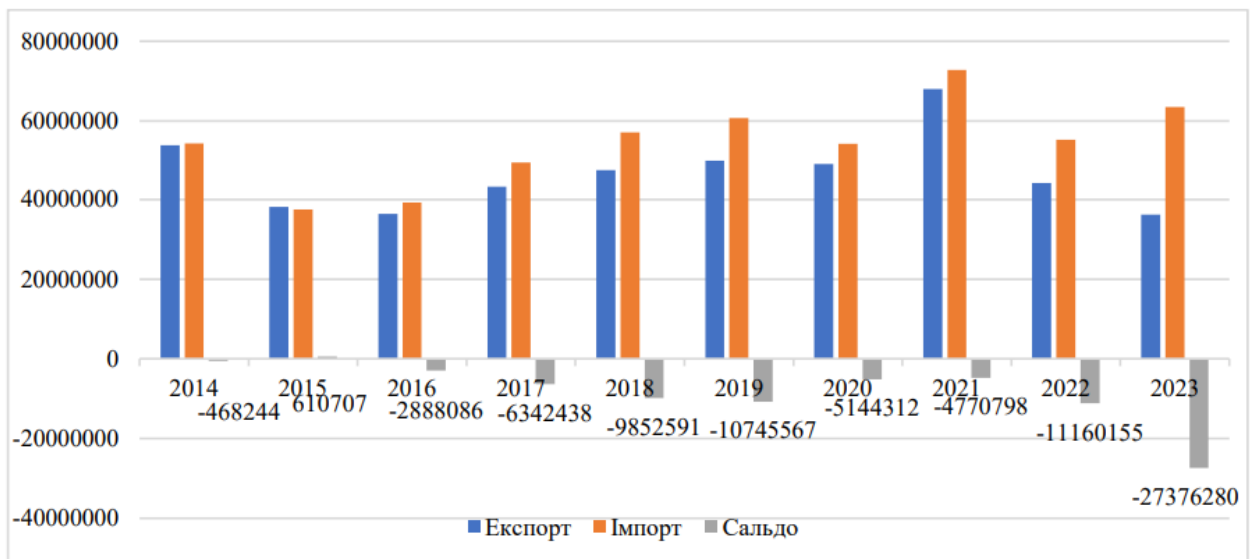

Рис. 2.1. Обсяги зовнішньої торгівлі України за період 2014-2023 рр.

Джерело: [17, 18, с. 154–169]

Аналіз середніх показників динаміки дозволив зробити такі висновки:

середній річний обсяг експорту становив 46,7 млрд дол., водночас щорічно він знижувався в середньому на 2 млрд дол., що відповідає скороченню у 0,957 рази або на 4,3%. Таким чином, кожен відсоток падіння експорту дорівнював зниженню приблизно на 478,3 млн дол. Середній річний обсяг імпорту складав 54,48 млрд дол., і щороку в середньому зростає на 1 млрд дол., що відповідає приросту у 1,0175 рази або на 1,75%. Дослідження змін у структурі експорту та імпорту України у 2022–2023 роках (рис. 2.2, рис. 2.3) є ключовим для розуміння трансформацій, які пережила національна економіка в умовах військової агресії.

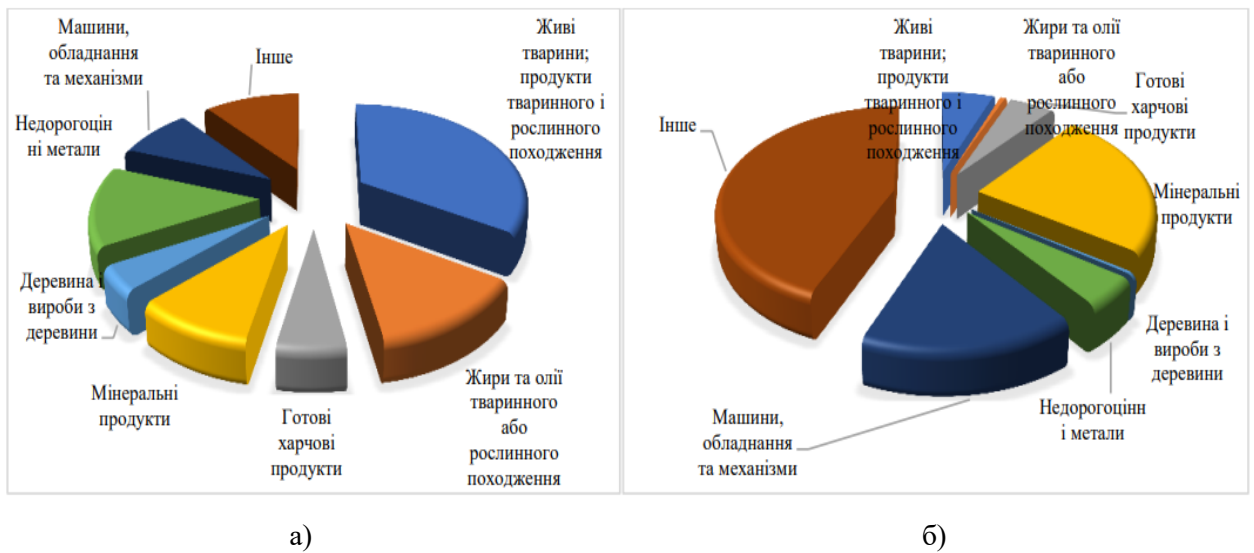

Рис. 2.2. Структура експорту (а) та імпорту (б) України у 2022 році

Джерело: [19, 23]

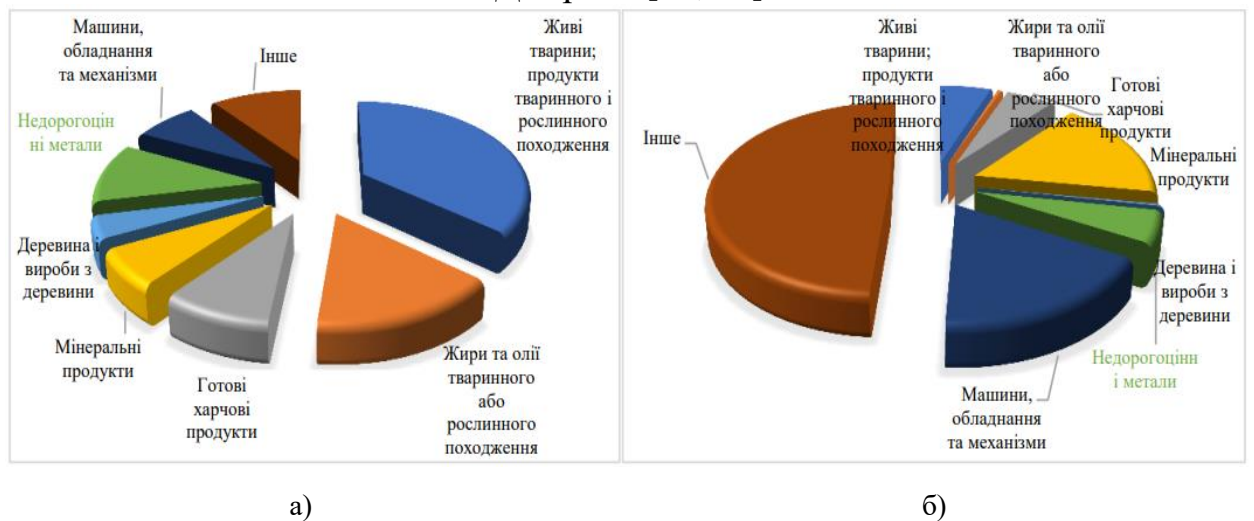

Рис. 2.3. Структура експорту (а) та імпорту (б) України у 2023 році

Джерело: [20, 23]

Таким чином, можна дійти висновку, що структура експорту у 2022 році була переважно сформована з таких товарів, як живі тварини, продукція тваринного й рослинного походження, жири та олії тваринного або рослинного походження, недорогочінні метали та мінеральна продукція. У той же час в імпорті у 2022 році домінували мінеральні ресурси, машини, обладнання та механізми, електротехнічна апаратура, хімічна продукція, засоби наземного транспорту, а також літальні апарати та плавучі засоби.

Імпорт послуг зростав головним чином через витрати українців, які покинули країну через війну, а також через короткострокових мігрантів, і в сумі склав 19,8 млрд дол. США. Оцінка витрат українців за кордоном базується на даних про розрахунки платіжними картками, а також на інформації від ООН і прикордонних служб про кількість осіб, які виїхали через війну.

У експорті 2023 року переважали живі тварини, продукти тваринного та рослинного походження, жири та олії, а також недорогочінні метали і готові харчові продукти. Структура імпорту 2023 року, як і в 2022 році, включала мінеральні продукти, машини, обладнання, електротехнічну апаратуру, хімічну продукцію, засоби наземного транспорту, літальні апарати і плавучі засоби.

Так, частка експорту живих тварин, продуктів тваринного та рослинного походження знизилася з 33,86% до 5,61%, а частка жирів і олій — з 13,48% до 0,53%. Водночас частка мінеральних продуктів зросла з 9,79% до 23,73%, а частка машин, обладнання та електротехнічного обладнання зросла з 8,46% до 16,56%. Частка інших товарів збільшилася з 10,88% до 43,73%. Це свідчить про значні зміни в структурі експорту.

У структурі імпорту найбільші зміни відбулися через зниження частки мінеральних продуктів на 7% і зростання інших елементів імпорту на 5,28%. Загалом найбільшу частку у структурі імпорту становили мінеральні продукти (23,73% і 16,73%), машини і обладнання (16,56% і 17,71%), а також інші елементи, серед яких найбільшу частку мають хімічна продукція,

полімерні матеріали, засоби наземного транспорту, літальні апарати та плавучі засоби (43,73% і 49,01%).

Ключовим чинником сталого розвитку регіонів є ефективність їх зовнішньоекономічної діяльності, яка безпосередньо впливає на функціонування підприємств, регіонів і країни загалом, сприяючи збільшенню бюджетних надходжень і забезпеченню зайнятості населення.

Підсумовуючи, у 2023 році імпорт товарів зріс на понад 20% порівняно з 2022 роком. Найбільш суттєво зріс імпорт машин, устаткування і транспортних засобів на 30%, окрім цього також і продовольчих товарів сільгоспсировини імпортували на 23%.більше. Імпорт також зростав за рахунок витрат українських біженців за кордоном, які склали 5 млрд дол. Експорт стримується через блокаду морських портів і обмеження з боку сусідніх країн Східної Європи, хоча деяке збільшення експорту все ж сталося завдяки продовольчим товарам (+15%).

Загалом, на початку 2023 року ситуація в Україні була досить нестабільною, але до кінця року стабілізувалася завдяки зовнішній допомозі. Негативні фактори включали зруйновану інфраструктуру, знищене майно, біженців, які перебувають за кордоном, і зростання потреби в імпортних товарах для відновлення.

До 2022 року зовнішньоекономічна діяльність України зазнавала значних проблем у різних галузях, таких як політична нестабільність після анексії Криму та війни на сході країни, зниження інвестиційної привабливості, високий рівень трудової міграції та безробіття, поганий стан інфраструктури та низький рівень логістики. Це негативно впливало на загальний розвиток ЗЕД. Оскільки ці проблеми залишаються актуальними, є необхідність у проведенні реформ, які б забезпечили сталий розвиток зовнішньоекономічної діяльності України, зокрема через вдосконалення державного регулювання цієї сфери, яке наразі обмежене, особливо у фінансовому та матеріально-технічному планах.

Для розкриття сутності економічного потенціалу зовнішньоекономічної діяльності важливо зосередити увагу на експортних та імпортних можливостях, а також на міжнародній співпраці підприємств України. Це показує необхідність змін до підходу у зовнішньоекономічній політиці країни, зокрема задля підтримки національних виробників, збереження та покращення їх експортного потенціалу, усунення ефекту імпортозаміщення та оптимізації товарної та географічної структури експорту-імпорту.

Вітчизняні та світові соціально-економічні виклики сприяли виникненню проблем і перешкод для розвитку зовнішньої торгівлі, як в Україні, так і в світі. Війна в Україні зробила неможливою господарську діяльність багатьох українських підприємств, включаючи учасників зовнішнього ринку. Вона також змінила світову структуру виробництва та споживання товарів і послуг. Українські підприємства в значній мірі обмежені в реалізації своєї діяльності через втрату майна та локацій у зонах активних бойових дій, через невизначеність і неготовність домогосподарств витратити кошти, а також через суттєве зниження населення, що значно скоротило попит на внутрішньому ринку. Унаслідок цього скоротилися обсяги експорту та імпорту товарів і послуг між українськими та зарубіжними ринками.

Після пандемії 2020 року українська зовнішня торгівля почала виходити з кризи за оптимістичними сценаріями Світової організації торгівлі.

Однак світова економіка та ринки потребують української аграрної продукції, тому можна очікувати поступове відновлення експорту та зростання фізичних і вартісних показників українського експорту.

Важливим напрямком відновлення зовнішньої торгівлі має стати продовження активної співпраці з європейськими країнами, а також збільшення представлення інтересів України в африканських країнах. Основними напрямками цієї співпраці повинні стати сприяння світовій

продовольчій безпеці через розвиток українського аграрного виробництва, незважаючи на значні пошкодження сільськогосподарських угідь і ведення воєнних дій у регіонах з потужним експортним аграрним потенціалом.

2.2 Митно-тарифні механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Зважаючи на стратегічно вигідне геополітичне розташування України, ефективне митно-тарифне регулювання є не просто важливим, а критично необхідним для розвитку зовнішньоекономічних відносин та інтеграції країни у глобальну торговельну систему.

Митно-тарифне регулювання виступає водночас і щитом, і мечем держави в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю. Його основна мета – захист національного ринку від небажаних зовнішніх впливів та недобросовісної конкуренції. Однак глобалізація та стрімке зростання інтеграційних процесів у світовій економіці висувають нові, часом жорсткі вимоги до розвитку національних економічних систем. У цьому контексті держава стає ключовим гравцем у розробці й реалізації стратегії зовнішньої торгівлі, де митно-тарифне регулювання посідає центральне місце.

Розглядаючи митно-тарифне регулювання як систему заходів, впроваджених для управління товарними потоками через кордони країни, стає очевидним його багатогранний характер. Основою такого регулювання є антидемпінгові та компенсаційні мита, що запобігають нечесній конкуренції й створюють рівні умови для національних виробників. Також сюди входять митні тарифи, які можуть бути адвалорними (процент від вартості товару), специфічними (фіксована сума за одиницю товару) або комбінованими[24].

Не менш важливим є застосування тарифних квот, які дозволяють імпортувати певну кількість товару за пільговою ставкою мита, забезпечуючи водночас баланс на внутрішньому ринку.

Крім того, зміст митно-тарифного регулювання включає цілу низку аспектів: від класифікації товарів відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності до визначення їх митної вартості та впровадження митних процедур. Товарна номенклатура виступає базовою основою для встановлення митних тарифів, визначаючи правила гри в цьому складному, але критично важливому економічному процесі.

Митно-тарифне регулювання – це складний механізм, у якому кожен елемент виконує свою роль, і саме від ефективності цього механізму залежить здатність держави не лише захищати свої економічні інтереси, а й активно розвивати міжнародну торгівлю.

Визначення митної вартості товарів – це складний і багатоступеневий процес, що здійснюється за допомогою різних методів. До них належать транзакційна вартість, додана вартість, а також вартість ідентичних чи подібних товарів. Ці методи базуються на принципах, закріплених у міжнародних угодах, зокрема ГАТТ/СОТ. Саме ці угоди встановлюють універсальні правила для спрощення, гармонізації та уніфікації процесів міжнародної торгівлі [24, с. 132]..

Україна, як повноправний член СОТ, взяла на себе зобов'язання дотримуватися цих принципів. Це передбачає забезпечення прозорості, недискримінаційного підходу, надання національного режиму для іноземних товарів і принципу найбільшого сприяння. Таким чином, митна політика нашої країни не тільки узгоджується з глобальними стандартами, а й спрямована на сприяння міжнародному торговельному співробітництву.

Митно-тарифне регулювання відіграє ключову роль для суб'єктів господарювання, які активно працюють у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Воно виступає інструментом, що одночасно захищає їхні інтереси та стимулює розвиток бізнесу. Наприклад, високі митні ставки можуть слугувати ефективним бар'єром проти масового імпорту дешевої продукції, тим самим створюючи сприятливі умови для українських виробників. Захист

внутрішнього ринку у такий спосіб сприяє зростанню конкурентоспроможності національної продукції.

З іншого боку, участь України в міжнародних торговельних угодах і застосування режиму Генеральної системи преференцій (ГСП) відкриває перед суб'єктами господарювання унікальні можливості. Наприклад, знижені або навіть нульові ставки мита при експорті товарів до країн-партнерів дозволяють значно розширити географію збуту продукції. Учасники зовнішньоекономічної діяльності, використовуючи такі преференції, можуть активно освоювати нові ринки.

Окрему увагу заслуговують митні інструменти, які держава використовує для стимулювання експорту. До них належать експортні субсидії та тарифні квоти. Вони допомагають підвищувати конкурентоспроможність українських виробників на міжнародному ринку, водночас забезпечуючи стабільний приріст експорту.

Крім того, грамотне планування зовнішньоекономічної діяльності, поєднане із залученням висококваліфікованих юридичних послуг у сфері митного права, створює додаткові можливості для оптимізації митних платежів. Такий підхід не лише сприяє дотриманню законодавства, а й мінімізує витрати компаній, забезпечуючи їм конкурентні переваги.

Митно-тарифне регулювання – це багатофункціональний інструмент, що поєднує економічну, правову та стратегічну складові, створюючи основу для розвитку міжнародної торгівлі та інтеграції України в глобальні економічні процеси.

Митно-тарифне регулювання, хоча й виконує функцію захисту національного виробництва, водночас може створювати певні виклики та ризики для бізнесу, особливо у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Наприклад, високі ставки ввізного мита на імпортовані матеріали та готову продукцію значно підвищують виробничі витрати, що в підсумку призводить до зниження конкурентоспроможності кінцевого товару на ринку.

Жорсткі обмеження на імпорт товарів через завищені митні ставки також можуть спричинити дефіцит або скорочення асортименту продукції на внутрішньому ринку, що негативно позначається на кінцевих споживачах. Додатково, часті коригування митної політики й регулярні зміни ставок мита створюють нестабільність у бізнес-середовищі, що ускладнює довгострокове стратегічне планування для підприємств.

До цього додаються складні бюрократичні процедури, які супроводжують митне оформлення товарів. Постійні зміни у митному законодавстві та тривалість процедур часто призводять до затримок, збільшення витрат і зниження ефективності діяльності підприємств.

Попри це, митно-тарифне регулювання залишається ключовим елементом торговельної політики, що виконує одразу кілька важливих функцій: забезпечення захисту національної економіки, виконання міжнародних угод і підтримання стабільності у глобальній торгівлі. Його ефективність є визначальним фактором успішної реалізації митної політики, яка сприяє наповненню державного бюджету, захисту економічних інтересів країни та регулюванню зовнішньоекономічної діяльності.

У контексті державного управління зовнішньоекономічною діяльністю митно-тарифне регулювання входить до двох основних методів регулювання поряд із нетарифними інструментами. Цей механізм охоплює цілий набір заходів і методів, які держава застосовує для контролю за зовнішньоекономічними потоками товарів і послуг (рис 2.4.).

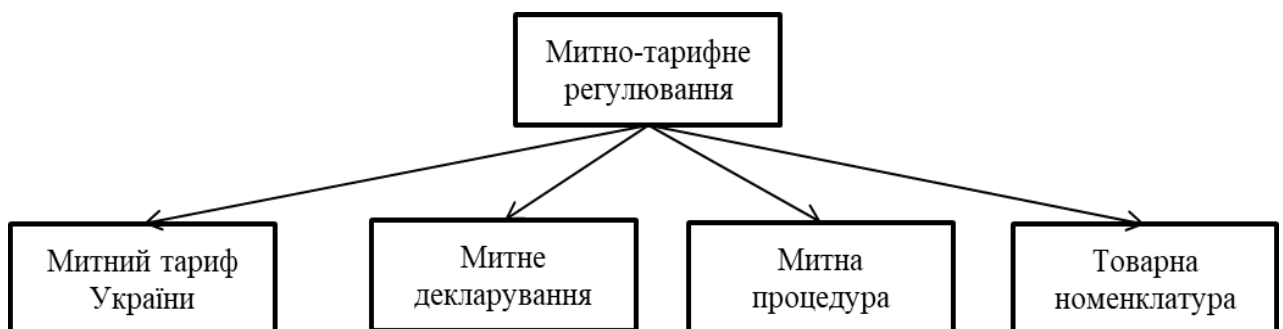

Рис. 2.4. Елементи митно-тарифного регулювання

Джерело:[26]

Таким чином, митно-тарифне регулювання є не лише засобом захисту внутрішнього ринку, але й стратегічним інструментом, що формує умови для розвитку економіки та забезпечує інтеграцію України у світову торговельну систему.

Ці складові утворюють основу митно-тарифного регулювання та спрямовані на досягнення двох ключових цілей: протекціоністської, яка забезпечує захист національних виробників, і фіскальної, що передбачає наповнення державного бюджету.

Митний тариф як інструмент економічної конкуренції включає в себе використання спеціальних тарифних заходів, таких як антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні мита. Ці механізми спрямовані на боротьбу з недобросовісною конкуренцією та відповідають на дискримінаційні практики, які порушують конкурентне середовище на внутрішньому ринку. Встановлення оптимальних митних ставок, зборів та податків, а також адаптація митно-тарифного регулювання до сучасних реалій сприяють зміцненню конкурентоспроможності національної продукції, захисту споживачів від неякісних товарів і загальному підвищенню добробуту країни.

Ключовим аспектом є також співпраця України з іншими державами в рамках СОТ, яка має бути не лише взаємовигідною, але й забезпечувати своєчасне впровадження необхідних митно-тарифних заходів для збереження національних інтересів. Митна політика України розвивається відповідно до міжнародних стандартів, що передбачає поступове вдосконалення всіх її компонентів. Це охоплює модернізацію митної інфраструктури, спрощення митних процедур і підвищення їх ефективності.

Таким чином, реформування митно-тарифного регулювання не лише сприяє економічній стабільності країни, а й формує міцніші позиції України у світовій торговельній системі.

Для ефективного функціонування митно-тарифного регулювання державі необхідно забезпечити кілька ключових аспектів:

- гнучкість – здатність оперативно реагувати на зміни у світовій економіці та міжнародній торгівлі.
- прозорість – створення зрозумілих і чітко визначених правил для всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності.
- справедливість – забезпечення рівноправних умов для всіх торговельних партнерів[27].
- ефективність – мінімізація витрат часу та ресурсів на здійснення митних процедур.

Крім того, важливу роль відіграє розвиток митної інфраструктури. Сучасні технології, такі як електронні системи декларування та контролю, а також автоматизація митних процедур, можуть значно підвищити швидкість і продуктивність роботи митних органів.

Українська система митно-тарифного регулювання повинна бути спрямована на досягнення балансу між захистом національних інтересів та інтеграцією у глобальну економіку. Це вимагає постійного моніторингу та оновлення митної політики, аби вона відповідала актуальним викликам і тенденціям.

У контексті динамічного розвитку міжнародної торгівлі та економічних відносин митно-тарифне регулювання відіграє важливу роль як інструмент адаптації національної економіки до мінливих умов глобального ринку. Воно дозволяє не лише реагувати на зовнішні виклики, а й створювати сприятливі умови для розвитку внутрішнього виробництва та розширення зовнішньоекономічних зв'язків.

Ця функція набуває особливого значення в умовах посилення глобалізаційних процесів, коли конкуренція на світових ринках стає дедалі жорсткішою, а торговельні бар'єри поступово знижуються. У таких умовах ефективне митно-тарифне регулювання стає одним із ключових чинників економічної стабільності та зростання.

Однією з основних складових митно-тарифного регулювання є визначення оптимальних ставок мита, що мають забезпечити захист

внутрішнього ринку, при цьому не створюючи перешкод для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Ці ставки повинні бути справедливими, відповідати міжнародним стандартам і нормам, щоб Україна могла ефективно інтегруватися в світову економічну систему.

Крім того, важливим аспектом є розробка нових митних процедур, що враховують сучасні технологічні досягнення та логістичні тренди. Це дозволить значно спростити процес митного оформлення, зменшити час, необхідний для перетину кордону, а також знизити витрати для бізнесу. Впровадження електронного декларування та автоматизованих систем контролю стане важливим кроком до підвищення ефективності роботи митних органів.

Митно-тарифне регулювання є не тільки засобом захисту національної економіки, а й потужним інструментом стимулювання економічного розвитку та інтеграції України у глобальну економіку. Його постійне вдосконалення, а також адаптація до нових умов, є необхідними для забезпечення стабільності і процвітання на довгострокову перспективу.

Україна, як незалежна і суверенна держава, має складну та багатогранну систему митно-тарифного регулювання, що займає важливе місце у сфері зовнішньоекономічної діяльності країни.

Нормативно-правова база митно-тарифного регулювання в Україні сформована на основі ряду ключових законодавчих актів, серед яких найбільш важливими є:

- Митний кодекс України (прийнятий у 2012 році), який регулює митні відносини в державі[29]. Цей кодекс визначає правила переміщення товарів через митний кордон, митні процедури, тарифи та інші пов'язані питання. Основною метою його прийняття була гармонізація українського митного законодавства з міжнародними стандартами.

- Закон України "Про митний тариф України" (№ 2697-IX від 19.10.2022) – цей закон встановлює порядок формування та застосування митного тарифу для товарів, що ввозяться на митну територію України або вивозяться

за її межі[28]. Він визначає митні ставки і створює основу для обкладання митом товарів і предметів.

- Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" (№ 959-ХІІ від 16.04.1991) – цей закон визначає правові та організаційні основи здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Він націлений на вдосконалення правового регулювання усіх аспектів ЗЕД, включаючи зовнішню торгівлю, науково-технічне співробітництво та надання послуг, відповідно до міжнародних норм і зобов'язань, взятих Україною в рамках міжнародних угод [31].

Оскільки Україна є членом Світової організації торгівлі (СОТ) з 2008 року, це накладає на країну зобов'язання дотримуватися міжнародних норм і стандартів у галузі митного регулювання. Окрім цього, Україна підписала численні двосторонні та багатосторонні угоди, що безпосередньо впливають на її митну політику та процедури.

Митна політика України є невід'ємною частиною загальної державної політики, що виконує важливу роль у захисті національних інтересів та безпеки в різних сферах — політичній, економічній, соціальній та екологічній. Вона ґрунтується на урядових програмних документах, концепціях політичних партій та інших суспільних рухах. Серед основних принципів, які визначають законодавчу основу для оподаткування експортно-імпортних операцій, варто виділити такі:

- Єдність митної політики як частини зовнішньої політики України. Митна політика є складовою частиною зовнішньополітичної стратегії держави і служить захисту національних інтересів та безпеки, часто маючи пріоритет над економічними аспектами, зокрема, коли йдеться про виконання міжнародних зобов'язань, таких як санкції ООН або угоди щодо нерозповсюдження ядерної зброї[30].

- Єдність державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та контролю за нею. Цей принцип закріплений у статті 8 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", який визначає, що Україна самостійно

формує систему регулювання цієї сфери. Різні державні органи, зокрема Верховна Рада, Кабінет Міністрів та інші відомства, діють за єдиною законодавчою базою і спільними принципами.

- Єдність тарифної політики, що означає застосування єдиного митного тарифу на всій території України, який визначає ставки мита для товарів, що перетинають митний кордон. Ці ставки є однаковими для всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності та відповідають міжнародним стандартам.

- Єдність політики експортно-імпортного контролю, що забезпечує однакові правила для переміщення товарів через митний кордон. Законодавство може вводити певні обмеження або заборони з метою захисту національної безпеки та інтересів країни.

- Єдність митної території підкреслює, що вся територія України, включаючи штучні острови та інші споруди в її економічній зоні, є єдиною митною територією, на якій діє митний суверенітет держави.

- Принцип гармонізації та уніфікації митної діяльності України з міжнародними стандартами полягає в інтеграції України до світової економічної системи та європейських економічних процесів. Зокрема, приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ) вимагало приведення національних митних стандартів у відповідність з міжнародними вимогами, включаючи запобігання застосуванню нетарифних обмежень та коригування митних тарифів відповідно до рекомендацій СОТ.

- Принцип захисту прав та інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності гарантує рівний захист всіх учасників цієї діяльності як в Україні, так і за її межами, відповідно до національних законів та міжнародного права.

- Принцип юридичної рівності та недискримінації, закріплений в статті 442 Конституції України, виключає необґрунтоване втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність та забороняє будь-які обмеження прав і дискримінацію учасників цієї діяльності. Водночас у контексті зовнішньоекономічної діяльності передбачено конституційне право на

компенсацію збитків, що можуть бути завдані неправомірними діями державних органів, що впливає з статті 56 Конституції України та статті 34 Закону "Про зовнішньоекономічну діяльність", а також з положень Митного кодексу України.

Однією з основних характеристик митно-тарифного регулювання в Україні є складна структура товарної номенклатури, яка використовується в зовнішньоекономічних операціях. Це створює можливості для потенційних маніпуляцій з боку учасників ринку, які можуть намагатися занижувати податкові платежі, застосовуючи невідповідні товарні коди. Процес гармонізації митного законодавства України з європейськими стандартами ускладнюється через надмірну орієнтацію на фіскальні функції митниці, що обмежує ефективну інтеграцію та співпрацю з ЄС.

Митно-тарифне регулювання в Україні відіграє вирішальну роль у стимулюванні економічного розвитку та інтеграції країни в світову економіку. Подальше вдосконалення нормативно-правової бази, адаптація до міжнародних стандартів і реформування митної системи сприятимуть зміцненню економічної безпеки та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

2.3 Нетарифні механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності

На сьогодні нетарифне регулювання стало важливим інструментом регулювання зовнішньоекономічних відносин. Зважаючи на загальну тенденцію зменшення обсягів і рівня тарифів серед країн-членів СОТ, країни шукають інші шляхи для захисту внутрішнього ринку та підтримки національних виробників. Продовження зниження тарифних ставок внаслідок восьми раундів багатосторонніх переговорів ГАТТ сприяло зростанню значення нетарифних бар'єрів як інструменту торгового протекціонізму. Це стало підґрунтям для зростаючого інтересу світової

спільноти та міжнародних організацій до розробки загальних принципів і правил у цій сфері.

«На кожному рівні регулювання міжнародної торгівлі застосовуються як тарифні, так і нетарифні заходи. В залежності від ступеня втручання держави в міжнародну торгівлю розрізняють протекціоністську та ліберальну політики»[31].

Існують різні форми протекціонізму, що систематизуються за різними ознаками. Вибір конкретної форми залежить від цілей уряду та може бути здійснений з орієнтацією на структурні зміни в світовій торгівлі та глобальній економіці або без такої орієнтації. Така політика, якщо вона не є тимчасовою, може призвести до посилення технічного й технологічного відставання, ослаблення міжнародної конкурентоспроможності товарів, галузей та країни загалом. «У кінцевому підсумку, довготривала політика протекціонізму, незалежно від її форми, веде до деформації структури національної економіки, зростання її невідповідності вимогам науково-технічного прогресу та міжнародного поділу праці, що призводить до погіршення якісних показників зовнішнього сектора і загального економічного розвитку країни»[32].

«Політика вільної торгівлі, як правило, є частиною загальної політики формування відкритої економіки та заходів щодо розширення доступу національних товарів на міжнародні ринки в межах багатосторонніх або двосторонніх ініціатив з лібералізації міжнародної торгівлі. Двостороння лібералізація включає надання торгових преференцій між країнами, що знижує кількість і рівень обмежень на експортно-імпортні операції між ними. Багатостороння лібералізація відбувається через укладання угод про зону вільної торгівлі, вступ до митного союзу або іншого економічного інтеграційного об'єднання»[33].

На практиці торгова політика є поєднанням елементів протекціонізму та лібералізації торгівлі. Протекціонізм зазвичай має національний характер, спрямований на захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, тоді як

політика лібералізації торгівлі є результатом взаємних домовленостей між державами на двосторонній, багатосторонній або глобальній основі. Оскільки кожна країна прагне забезпечити доступ своїх товарів, капіталу та послуг на зовнішні ринки, обмеження часто знімаються в результаті взаємних поступок між державами.

Політика вільної торгівлі більше відповідає завданням максимального використання сприятливих умов для розвитку економіки в цілому, сприяючи зниженню торговельних бар'єрів. Натомість політика протекціонізму орієнтована на вирішення конкретних економічних проблем, таких як захист національних виробників від занадто конкурентних іноземних товарів, або стимулювання певних галузей. Протекціонізм включає різноманітні інструменти для регулювання доступу на внутрішній ринок, такі як митні тарифи та нетарифні заходи, які регулюють міжнародну торгівлю і сприяють створенню сприятливих умов для розвитку національної економіки.

Наразі нетарифні заходи є одним з найбільш ефективних елементів зовнішньоторговельних політик країн з кількох причин[35]:

1. Вони не пов'язані з міжнародними зобов'язаннями, що дозволяє національним органам самостійно регулювати їх обсяг та методику застосування в рамках господарського і технічного законодавства країни. Це дає урядам більшу гнучкість у маніпулюванні різними інструментами нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

2. Ці заходи дозволяють враховувати конкретну ситуацію на світовому ринку та застосовувати відповідні заходи захисту національного ринку, що дає можливість адаптувати політику до умов, що постійно змінюються.

3. Оскільки нетарифні заходи зазвичай не впливають на ціни товарів безпосередньо, вони не створюють додаткового податкового навантаження для споживачів.

4. Вони є зручними для досягнення бажаних результатів у зовнішній торгівлі, таких як балансування торговельного та платіжного балансу, регулювання попиту і пропозиції на внутрішньому ринку, укладання

вигідних угод під час переговорів, реагування на дискримінаційні дії інших країн, а також захист національної економіки.

Ці фактори сприяють зростанню популярності нетарифного протекціонізму, оскільки він дозволяє країнам ефективно реагувати на різноманітні виклики у міжнародній торгівлі, забезпечуючи при цьому необхідний рівень економічної безпеки та конкурентоспроможності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Мотиви застосування нетарифних заходів

Мотив застосування	Інструменти нетарифного регулювання
обмеження відтоку товарних ресурсів з внутрішнього ринку; спроба навмисного обмеження пропозиції товарів на міжнародному ринку і, таким чином, підвищити світові ціни	експортні квоти
обмеження пропозиції імпортного товару на внутрішньому ринку	імпортні квоти
обмеження поставок товару в рамках узгоджених обсягів в обмін на відмову країною-імпортером від застосування жорстких обмежень відносно імпорту (змусити торговельних партнерів взяти на себе обов'язки обмежити експорт будь-яких товарів в будь-яку країну)	добровільне обмеження експорту
скорочення доступу іноземних товарів на внутрішній ринок; полегшення контролю за рухом товарів через митний кордон без обмеження кількості імпортних або експортних товарів	ліцензування
гарантування безпеки, охорони здоров'я, якісного навколишнього середовища та інших життєво важливих інтересів споживачів; обмеження імпорту в країну висококонкурентної продукції	Технічні бар'єри
захист життя та здоров'я людей, захист тварин та рослин або позиції національних компаній на внутрішньому ринку країни	санітарні та фітосанітарні норми
розширення експортних ринків, збільшення обсягів збуту і штучне підвищення конкурентоспроможності експортних товарів.	експортні субсидії
розширення внутрішнього виробництва товару за рахунок витіснення з внутрішнього ринку імпортних товарів і скорочення обсягів імпорту; штучне стимулювання неефективних підприємств і виробництво	внутрішні субсидії
виявлення, зупинення або компенсація випадків, коли національні виробники тимчасово абсолютно нездатні протистояти іноземній конкуренції	спеціальні захисні заходи

Джерело:[33]

До особливостей нетарифних заходів можна віднести:

1. Процедури введення та застосування нетарифних обмежень є менш складними порівняно з митно-тарифними заходами регулювання, що робить їх привабливими для урядів, які прагнуть оперативно реагувати на зміни в економічній ситуації.

2. Можуть бути швидко впроваджені та забезпечують запланований рівень виконання поставлених цілей, таких як утримання, зменшення чи збільшення імпорту в межах визначених параметрів.

3. Багато обмежень, таких як технічні бар'єри, мають прихований характер, що дозволяє державі ефективно регулювати торгівлю без явного зменшення товарних потоків.

4. Можуть бути впроваджені різними органами влади, що дає уряду більше можливостей для гнучкого та оперативного реагування на ситуацію, зокрема у міждержавних переговорах.

5. Нетарифні заходи можуть підвищувати витрати на відповідність технічним стандартам та викликати додаткові бюрократичні процедури, що збільшують загальну вартість товарів.

6. Їх застосування може призвести до збільшення вартості основних товарів для бідніших верств населення. Наприклад, у країнах Африки санітарні заходи можуть збільшити вартість основних продуктів харчування на 13-15% [33].

З наведеного вище можна зробити висновок, що нетарифні механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності є важливим інструментом торговельної політики, хоча їх застосування може мати й негативні наслідки для споживачів та соціально вразливих верств населення.

Нетарифні заходи в основному сприяють зменшенню обсягів імпорту та збільшенню цін на імпортовані товари, що може негативно вплинути на галузі, які залежать від імпортних компонентів для виробництва готової продукції. Вони також змінюють еластичність попиту на імпорт, адже часто призводять до зміни нахилу кривої попиту, що, в свою чергу, змінює

чутливість імпорту до змін цін. Така зміна еластичності попиту може вплинути на інші фактори, зокрема на тарифні ставки. Наприклад, збільшення тарифів на готову продукцію може зменшити їхню захисну дію, якщо еластичність попиту на ключові проміжні товари зменшиться через нетарифні обмеження[31].

Крім того, вони, як і квоти, обмежують обсяг імпорту, не дозволяючи йому зростати навіть у разі підвищеного попиту.. це має значний вплив на напрямки та структуру міжнародних товарних потоків, внутрішні ціни, а також на добробут країни, адже вони змінюють рівень доходів держави, конкурентоспроможність національних виробників та задоволення потреб споживачів.

Важливо зазначити, що нетарифні заходи також змінюють розподіл ресурсів в економіці, часто сприяючи їх переміщенню в менш ефективні сектори або в сектори, визначені директивними заходами. Це має перерозподільчий ефект, зокрема зміщуючи вигоди на користь виробників за рахунок споживачів, що часто супроводжується зниженням загального рівня доходів. Однак, з іншого боку, можуть забезпечити оптимальне співвідношення вигод і витрат для національної економіки, ураховуючи специфіку зовнішньоторговельної діяльності.

За даними СОТ, більшість нетарифних механізмів були введені протягом останніх років після початку глобальної економічної кризи, і часто їх сприймають як політичні обмеження на вільний рух товарів.

У порівнянні з митними тарифами, нетарифні механізми мають більш виражений протекціоністський характер. Наприклад, податки на імпорт, акцизи, прикордонні збори або збори за оформлення імпорту, зазвичай призводять до підвищення цін на імпортовані товари. Це, в свою чергу, зменшує попит на них на внутрішньому ринку і стимулює споживачів віддавати перевагу товарам вітчизняного виробництва. Тобто фактично знижують конкурентоспроможність імпортованих товарів. Окрім того, вони

можуть бути і не податковими, коли підвищення цін на імпорт залежить від адміністративних обмежень або ринкових механізмів.

Наприклад, обмеження на імпорт певних товарів зменшує їх кількість на ринку, що створює дефіцит і підвищує попит на ці товари. В результаті зростають ціни. Згодом це призводить до організаційних, технологічних і фінансових витрат, що також впливає на кінцеву ціну товарів. Тому вони можуть й виконувати функцію митних тарифів, але, на відміну від останніх, які не можуть повністю заблокувати імпорт, нетарифні механізми можуть значно обмежити або повністю припинити доступ іноземних товарів на національний ринок або чітко регулювати їх обсяг[35].

На сьогоднішній день існує кілька проблем, пов'язаних із оцінкою ефектів застосування нетарифних заходів, що виникають через складнощі та обмеження при кількісному вимірюванні їх впливу. Розв'язання цих проблем є важливим для подальшого вдосконалення системи нетарифного регулювання в рамках СОТ. Хоча в рамках існуючих преференцій для країн з низьким рівнем доходів тариф на експорт їх сільськогосподарської продукції в середньому становить близько 5%, після додавання ефекту вартісного еквівалента нетарифних заходів загальні обмеження зростають до приблизно 27%. Це свідчить про прихований характер впливу таких заходів [38].

Складнощі при кількісній оцінці застосування нетарифних механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності і їх впливу на торгівлю та економічний розвиток виникають через низку факторів: різноманіття та різнорідність самих заходів, поява нових форм (включаючи прихований протекціонізм), відсутність систематичних даних і проблеми з класифікацією інструментів нетарифного регулювання. Це створює труднощі уніфікації правил міжнародної торгівлі. Таким чином, нетарифні заходи значно впливають на макроекономічні показники країни, часто навіть сильніше, ніж митні тарифи. Їх застосування може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Проте, на сьогодні відсутня ефективна та раціональна модель для кількісної оцінки впливу нетарифних заходів на національну економіку,

зокрема через їх непрозорість. Враховуючи це, міжнародна спільнота повинна зосередити зусилля на уніфікації правил нетарифного регулювання міжнародної торгівлі, орієнтуючись на вдосконалення цієї системи. Це має включати сприяння кращому дотриманню міжнародних норм і зобов'язань, забезпечення більшої прозорості та покращення розуміння торговельної політики та практики країн-членів СОТ через огляд їх торговельної політики та нотифікації нетарифних заходів[40].

Огляд торговельної політики міг би стати важливим інструментом для виявлення надмірних торгових бар'єрів, які створюються нетарифними заходами, без потреби вдаватися до процедури вирішення спорів. Крім того, переваги прозорості дозволяють використовувати внутрішній і міжнародний тиск для усунення необґрунтованих бар'єрів і покращення процесу прийняття рішень, запобігаючи введенню непотрібних або несправедливих обмежень.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1 Удосконалення інструментів регулювання зовнішньої торгівлі

Для формування ефективної політики підтримки експорту державі необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на розвиток зовнішньоторговельної діяльності, створення сприятливих умов для експортерів та стимулювання національного виробництва. Насамперед доцільно створити спеціалізований державний орган, який забезпечуватиме сприяння експортній діяльності з урахуванням міжнародного досвіду. Його ключовими завданнями стануть координація експортної політики, розробка програм підтримки, участь у міжнародних угодах та організація консультацій для підприємців.

Важливо розробити національну експортну стратегію, що включатиме підтримку малого і середнього бізнесу, розвиток високотехнологічних галузей, а також механізми її впровадження через програмні документи, які визначатимуть пріоритети у зовнішньоекономічній діяльності. Особлива увага має бути приділена фінансовій підтримці інноваційних виробництв, які орієнтовані на експорт. Це можливо через механізми кредитування, страхування, податкові пільги та фінансування проєктів, що мають стратегічне значення для національної економіки.

Напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики наведені в таблиці 3.1. У комплексі ці механізми сприяють вирішенню низки важливих проблем та прийняттю ефективних управлінських рішень у сфері зовнішньої торгівлі.

Таблиця 3.1

Напрями удосконалення механізмів формування та подальшої
реалізації державної зовнішньоторговельної політики

Об'єкт і предмет впливу	Характеристика завдання	Вид механізму державного управління	Способи удосконалення механізму державного управління
Експорт сировини	сировина – зернові культури, чорні метали, руди, шлак і зола тощо, складає значні частку в структурі експорту	економічний	Сприяння розвитку експорту товарів з високою доданою вартістю – експортні дотації та субсидії, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкові канікули Зменшення частки сировинної продукції в експорті – створення бізнес-інкубаторів, страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування окремих видів експорту
Експорт товарів з високою доданою вартістю	товари з доданою вартістю – машини, устаткування, транспорт тощо, займають незначну частку в структурі експорту	організаційний	Структуризація завдань та повноважень органів виконавчої влади
		інформаційний	Підтримка національних товаровиробників; інформаційна підтримка щодо можливостей розвитку працевітного виробництва товарів з високою доданою вартістю, участь в бізнесінкубаторах суб'єктів ЗЕД
		правовий	Зміна законодавства, що врегульовує питання встановлення фітосанітарних норм, процедур ліцензування та страхування операцій ЗЕД, розвитку бізнес-інкубаторів суб'єктів ЗЕД
Експорт та імпорт послуг	основними видами експорту та імпорту послуг є транспортні, туристичні та фінансові (офшорні)	економічний	Підтримка позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами Забезпечення інноваційного і працевітного характеру послуг в структурі торгівлі та географічної диверсифікації
		організаційний	Структуризація відносин державних органів влади та місцевого самоврядування в сфері розподілу обов'язків
		інформаційний	Інформування та підтримка експортерів з питань виходу на зовнішні ринки послуг та створення інноваційного продукту
		правовий	Удосконалення законодавства в сфері дотримання прав інтелектуальної власності, усунення адміністративних бар'єрів експорту послуг

Джерело: [47,48]

Комплексна система державної підтримки експорту має також охоплювати адміністративну та організаційну допомогу експортерам,

укладання міждержавних угод щодо страхування ризиків, валютного та експортного контролю, розробку програм фінансування маркетингових досліджень перспективних ринків. У цьому контексті важливу роль відіграватиме створення групи експертів і науковців для аналізу міжнародних ринків, зовнішньоекономічних проблем, галузевих тенденцій та причин втрати ринків.

Необхідним елементом підтримки є заснування Агентства підтримки експортерів і фонду сприяння експорту, які зосередяться на просуванні української продукції за кордоном. Їхніми основними завданнями стануть фінансування виставок і ярмарків, забезпечення консультаційної та інформаційної підтримки, а також технічна допомога підприємствам. Водночас удосконалення механізмів кредитування та страхування експортних операцій передбачає впровадження нових інструментів для мінімізації ризиків. Зокрема, доцільно розробити програму банківських гарантій для участі експортерів у міжнародних тендерах.

Для підвищення ефективності міжнародної торгівлі необхідно створити сприятливі умови для формування торговельно-промислової інфраструктури, що охоплюватиме торгові палати, бізнес-центри та представництва в країнах ЄС і США. Також слід сприяти розвитку консалтингової інфраструктури, яка надаватиме інформацію про ділову репутацію зарубіжних партнерів і забезпечуватиме організаційний супровід.

Усі ці заходи повинні спиратися на ефективні механізми державного управління, які забезпечують взаємодію між об'єктами і суб'єктами зовнішньоторговельної політики. До таких механізмів належить економічний, що охоплює управління банківською, податковою, кредитною, грошово-валютною, інноваційною, інвестиційною та страховою діяльністю. Організаційний механізм визначає функції, завдання та повноваження органів державної влади, сприяючи ефективному виконанню їхніх обов'язків. Правовий механізм, своєю чергою, забезпечує формування нормативно-

правових актів, які регулюють зовнішньоторговельну політику, включаючи міжнародні угоди.

Інформаційний механізм спрямований на інформування учасників зовнішньоекономічної діяльності про наявні можливості, нові ринки та умови торгівлі. Він забезпечує доступ до актуальної інформації, поширюваної через веб-платформи, аналітичні звіти та консалтингові послуги. Ці механізми повинні діяти у тісному взаємозв'язку для досягнення поставлених цілей.

Для формування та реалізації ефективної політики державної підтримки експорту необхідно:

- розробити національну експортну стратегію, включаючи підтримку експортерів (особливо суб'єктів малого та середнього підприємництва) та механізми її реалізації у формі програмного документа про пріоритети експортної діяльності на відповідний період;

- основними векторами розвитку системи державної підтримки експорту в Україні мають стати: використання бюджетних форм підтримки національних експортерів, а саме: кредитно-страхова підтримка розвитку високотехнологічних та інноваційних експортоорієнтованих виробництв; надання податкових пільг виробникам-експортерам високотехнологічної продукції; розробка і фінансування програм розвитку пріоритетних експортоорієнтованих проектів в рамках спеціально створених фондів; адміністративно-організаційна підтримка національних виробників; ухвалення міждержавних документів щодо координації єдиних принципів страхування ризиків, здійснення валютного і експортного контролю;

- розробити механізм і програми цільового фінансування маркетингових досліджень пріоритетних і перспективних напрямів розвитку експорту, а також створити робочу групу кваліфікованих експертів та науковців, доручити їй проведення детального аналізу існуючого стану зарубіжних ринків, зовнішньоекономічної діяльності України в цілому і по

галузях, секторах окремо, встановлення заходів, що заважають її здійсненню, причин втрати ринків;

- створити Агентство по підтримці експортерів та фонд підтримки експорту, який би своїми фінансами допомагав просуванню на зовнішній ринок української промислової продукції, надавав експортерам технічну, консультаційну та інформаційну допомогу, а також сприяв у проведенні виставок і ярмарків;

- вдосконалити державну систему кредитування та страхування експорту, в тому числі механізмів страхування експортних і кредитних ризиків;

- надати кредитно-страхову підтримку розвитку високотехнологічних та інноваційних експортоорієнтованих виробництв та податкові пільги виробникам-експортерам високотехнологічної продукції;

- створити сприятливі умови для організації двосторонніх і багатосторонніх торговельно–промислових палат, бізнес-центрів і представництв у країнах ЄС та СНД;

- сприяти розвитку консалтингової інфраструктури, насамперед, компаній що надаватимуть інформаційні послуги експортерам, у тому числі збиратимуть інформацію про ділову репутацію підприємств; - розробити програму надання експортерам банківських гарантій, необхідних для участі в тендерах, та їх кредитування на пільгових умовах чи створення можливостей тимчасового використання для цього державних (бюджетних) коштів на умовах їх повного повернення.

- створити державне експортне кредитне агентство (ЕКА) з регіональними представництвами в кожному обласному центрі країни, що сприяє економічному зростанню та просуванню комерційних інтересів на зарубіжних ринках, використовуючи комерційно-орієнтовані заходи;

- підвищити якість роботи веб-порталу «Державна підтримка українського експорту», зокрема і повноти його інформаційного наповнення та інформаційної роботи сайту Постійного представництва України при ООН

та інших міжнародних організаціях у Женеві, наприклад, шляхом зв'язування цього сайту з сторінкою сайту Міністерства економіки України «Співробітництво з СОТ»

Законодавча база України вже передбачає певні інструменти для обмеження імпорту задля захисту національних виробників і стимулювання експорту. Проте необхідно вдосконалити їхню реалізацію, щоб досягти збалансованого розвитку зовнішньої торгівлі. У цьому контексті запропоновані напрями удосконалення механізмів державного управління мають сприяти позитивним змінам. Їх застосування дозволить підвищити конкурентоспроможність української економіки, зменшити залежність від імпорту продукції з високою доданою вартістю, забезпечити сталий економічний розвиток і добробут населення.

Ефективне впровадження зазначених механізмів сприятиме розв'язанню ключових проблем у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Це включає забезпечення фінансової підтримки, налагодження співпраці з міжнародними партнерами, укладання торговельних угод, а також впровадження інноваційних рішень для подальшого розвитку експортного потенціалу України. Таким чином, удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики стане базою для формулювання ефективних пропозицій і стратегій розвитку національної економіки.

3.2 Оптимізація зовнішньоекономічної діяльності через впровадження цифрових технологій

Україна, яка володіє багатими природними ресурсами та значним інноваційним потенціалом, незважаючи на ці переваги, вже кілька років стикається з серйозними викликами через військовий конфлікт на своїй території. Така ситуація постійно ставить перед підприємствами низку складних завдань, особливо у сфері зовнішньоекономічної діяльності. У

умовах війни проблеми, що виникають у зовнішньоекономічному секторі, стають ще більш актуальними та гострими. Це вимагає детального аналізу і обговорення для розуміння того, як військовий конфлікт впливає на економіку країни і які шляхи існують для подолання викликів, що стоять перед підприємствами.

В умовах воєнного стану зовнішньоекономічна діяльність підприємств перетворюється на складний і вразливий процес. Підприємства стикаються з численними проблемами, починаючи від небезпеки руйнування інфраструктури та переривання постачальних ланцюгів і закінчуючи економічною нестабільністю та ризиками втрати доступу до міжнародних ринків. Огляд наукової літератури дозволив виявити широкий спектр проблем і загроз, які виникають у зовнішньоекономічній діяльності України в умовах поточної складної ситуації. Ці проблеми можна згрупувати наступним чином:

- Проблеми, пов'язані з безпекою промисловості та ризиками тероризму. Ці проблеми включають: руйнування виробничих потужностей і цілих галузей економіки; різке сповільнення бізнес-активності; руйнування енергетичної інфраструктури країни; загрози терористичних актів, спрямованих на підприємства, їхній персонал та інфраструктуру.

- Проблеми, пов'язані з людським капіталом. До цих проблем відносяться: значний відтік кваліфікованих кадрів, зниження продуктивності та якості праці через погіршення умов професійної діяльності, високий рівень невизначеності та відсутність перспектив для кар'єрного зростання, а також неможливість підвищення кваліфікації через труднощі у забезпеченні фінансування та ресурсів для навчання. Крім того, спостерігається різке зростання рівня смертності серед населення в умовах війни.

- Проблеми, пов'язані з логістикою та інфраструктурою зовнішньої економічної діяльності (ЗЕД). Сюди відносяться: порушення міжнародних логістичних маршрутів для експорту та імпорту товарів через закриття

транспортних коридорів, зупинку авіасполучення та обмежену діяльність морських портів; знищення логістичних центрів і складських приміщень; матеріально-технічні труднощі та брак сировини; зміни в маршрутах доставки через блокади доріг, заборони на рух або обстріли, що призводять до затримок у поставках та зростання витрат на логістику. До того ж, до початку агресії понад 90% українського експорту врожаю здійснювалося через порти Азовського та Чорного морів, які тепер недоступні через війну або російську окупацію. Альтернативні канали, такі як автомобільний, залізничний та річковий транспорти, не здатні обробити такі ж обсяги, як морські порти.

- **Юридичні проблеми.** Одним із значних ризиків у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) під час війни є процес укладання договорів. Воєнний стан, із обмеженнями на виїзд за кордон для військовозобов'язаних осіб, інколи унеможливорює особисте підписання ЗЕД-договорів. Крім того, відзначаються зміни в митному законодавстві: запровадження нових правил і обмежень у митному контролі, що прямо впливає на процедури імпорту та експорту товарів. Підприємства змушені оперативнo адаптувати свою діяльність до цих нововведень.

З огляду на проблеми, спричинені військовою агресією Росії, науковці відзначають необхідність запровадження низки заходів для підтримки та розвитку ЗЕД. Одним із ключових напрямків є реалізація цифрових ініціатив у зовнішньоекономічній діяльності. Це є відповіддю на глобальні виклики, де технології відіграють вирішальну роль у конкурентній боротьбі та оптимізації бізнес-процесів. Використання цифрових рішень в ЗЕД може значно полегшити експортно-імпортні операції, підвищити ефективність управління логістичними та митними процесами, а також забезпечити більшу безпеку і захист даних у міжнародних відносинах. Цифрова модернізація може стати важливим інструментом для посилення позицій України на світових ринках та забезпечення економічної стабільності в умовах різких геополітичних змін.

Однією з найбільш популярних тенденцій у зовнішньоекономічній діяльності в епоху цифрової економіки є впровадження цифрових та інформаційних технологій у сферу торгівлі. Формується новий простір онлайн-торгівлі, який усуває бар'єри між покупцями та продавцями з різних куточків світу. Провідні торгові майданчики, такі як eBay, Amazon, Alibaba, AliExpress та інші, є основними гравцями у використанні цифрових технологій для міжнародної торгівлі.

Виходячи з цього, варто зазначити, що цифровізація зовнішньоекономічної діяльності на рівні держави матиме значні переваги:

1. Зменшення бюрократичних перепон: цифрові платформи для управління митними процедурами, ліцензуванням та регулюванням торгівлі спрощують документообіг, пришвидшують обробку документів і покращують координацію між державними установами.

2. Зменшення корупційних ризиків: використання цифрових систем підвищує прозорість процесів і зменшує можливості для корупційних дій, оскільки всі етапи контролю та взаємодії стають легшими для моніторингу.

3. Сприяння росту експорту та імпорту: дасть змогу збільшити можливість підприємствам зручно виходити на глобальні ринки, що стимулює зростання зовнішньої торгівлі і сприяє загальному економічному зростанню країни.

4. Покращення економічного клімату: сучасні цифрові інструменти та платформи дозволяють підприємствам більш ефективно працювати на міжнародних ринках, що сприяє поліпшенню позицій країни на світовій арені.

5. Підвищення національної безпеки: новітні технології дозволяють ефективніше контролювати потоки товарів через кордон, знижуючи ризики контрабанди і забезпечуючи кращий контроль за національною безпекою.

6. Покращення фінансового моніторингу: дозволить краще відстежувати фінансові операції, що зменшить можливості для ухилення від

сплати податків, забезпечуючи стабільні надходження до державного бюджету.

Цифровізація зовнішньоекономічної діяльності на рівні ж підприємства приносить низку таких переваг:

1. Автоматизація рутинних процесів – сучасні технології допомагають автоматизувати значну частину операцій, що дозволяє підприємствам зосередитися на більш важливих стратегічних завданнях і, що не менш важливо, дають змогу оперативно реагувати на зміни на ринку.

2. Покращення координації ланцюгів постачання – цифрові платформи для управління ланцюгами постачання сприяють кращій координації та контролю за рухом товарів. Це особливо важливо в умовах воєнних дій, коли логістичні маршрути можуть змінюватися.

3. Зменшення операційних витрат – автоматизація бізнес-процесів дозволяє знизити витрати, зокрема завдяки зменшенню потреби в ручній праці та скороченню часу на виконання завдань.

4. Розширення присутності на міжнародних ринках – використання цифрових платформ і маркетплейсів дозволяє підприємствам знайти нових клієнтів і партнерів, що важливо в умовах обмеженого фізичного пересування.

5. Адаптація до нових умов ринку – цифрові рішення дають змогу швидко адаптуватися до змін на ринку, зокрема в умовах військового стану, де ситуація може змінюватися щодня.

6. Конкурентні переваги – використання сучасних технологій дозволяє підприємствам випереджати конкурентів, пропонуючи більш інноваційні продукти та послуги.

7. Доступ до даних і аналітики – цифрові системи забезпечують доступ до великих обсягів даних та аналітичних інструментів, що допомагає підприємствам приймати обґрунтовані управлінські рішення та прогнозувати майбутні тенденції на ринку.

Незважаючи на переваги цифровізації, існують і кілька суттєвих проблем, з якими стикаються підприємства під час її впровадження у сфері зовнішньоекономічної діяльності:

1. Зростання використання цифрових технологій створює ризики для безпеки даних. Підприємства, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, можуть мати обмежену можливість контролювати безпеку на сторонніх платформах та мережах, що збільшує ймовірність витоку конфіденційної інформації або порушення ділових відносин.

2. У низці країн або регіонів можуть бути проблеми з якістю мережевої інфраструктури, що ускладнює проведення онлайн-операцій, обмін інформацією та координацію з міжнародними партнерами.

3. Різні країни можуть мати власні вимоги щодо використання цифрових технологій, що обмежує можливості підприємств. Наприклад, це може бути пов'язано з вимогами до зберігання даних, дотриманням GDPR або іншими місцевими нормативними вимогами, що ускладнює ведення міжнародної діяльності.

4. Впровадження цифрових технологій потребує висококваліфікованого персоналу. Не всі підприємства можуть мати достатньо підготовлених кадрів, здатних ефективно використовувати ці інструменти для ведення зовнішньоекономічної діяльності.

5. Цифровізація вимагає значних капіталовкладень у технології, кібербезпеку, інфраструктуру та навчання персоналу. Крім того, підприємства несуть відповідальність за захист даних клієнтів та партнерів, що створює додаткове навантаження на організацію.

Ці проблемні аспекти свідчать про нагальну потребу у всебічному підході до цифровізації зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням усіх можливих ризиків та викликів. Для зменшення негативних наслідків необхідно спочатку провести всебічний аналіз усіх доступних цифрових платформ. Після цього варто оцінити рівень їх актуальності, затребуваність серед користувачів і частоту використання. На наступному етапі важливо

визначити нормативно-правові акти, які потребують змін, і розпочати процес їх коригування, щоб створити умови для ефективного впровадження електронних сервісів [49].

Для вдосконалення зовнішньоторговельної діяльності, скорочення витрат для суб'єктів ЗЕД і державних органів, а також для покращення якості митного адміністрування необхідно здійснювати послідовні заходи щодо розвитку інформаційно-технічної інфраструктури [50]. Зокрема, доцільно:

- Необхідно постійно оновлювати та вдосконалювати відомчу інтегровану телекомунікаційну мережу, щоб гарантувати своєчасність і актуальність переданої інформації через канали зв'язку.

- Посилення рівня захисту інформаційних ресурсів та систем є обов'язковим, як і впровадження додаткових заходів для забезпечення інформаційної безпеки, особливо під час організації захищеного обміну даними з місцевими органами влади.

- Слід активно розробляти та запроваджувати технічні рішення, що базуються на передових наукових досягненнях і новітніх технологіях.

- Важливо підвищити швидкість і точність подання інформації про ключові тенденції у зовнішньоторговельній діяльності, що дозволить оперативно реагувати на зміни.

Цифровізація зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах військового стану має свої особливості, які визначаються специфічними викликами та можливостями, що виникають у цей період. Звернемо увагу на деякі з них:

- Цифрові технології як основа безперервності бізнесу. У період військових обмежень підприємства можуть підтримувати свою діяльність завдяки віддаленій роботі, хмарним технологіям та онлайн-платформам, що дозволяють зберігати стабільність операцій навіть за фізичних обмежень.

- Пріоритетність цифрових комунікацій. Через неможливість проведення фізичних зустрічей цифрові інструменти для відеоконференцій,

електронного листування та інших способів комунікації стають ключовими для взаємодії з іноземними партнерами та клієнтами.

- Зміцнення конкурентних позицій. Використання цифрових інновацій допомагає підприємствам залишатися конкурентоспроможними на міжнародній арені, пропонуючи сучасні рішення, продукти та послуги, що відповідають актуальним вимогам ринку.

Цифровізація зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах воєнного стану стала надзвичайно важливим інструментом для забезпечення їхньої стійкості, адаптивності та конкурентних переваг. Аналіз проблем, що виникли у сфері ЗЕД за останні два роки, демонструє, що унікальні виклики цього періоду вимагають впровадження цифрових рішень для збереження бізнес-процесів, підвищення рівня кіберзахисту, оптимізації міжнародної логістики та вдосконалення комунікацій із закордонними партнерами.

Використання цифрових інструментів сприяє ефективному плануванню, управлінню ризиками та оперативному реагуванню на динамічні зміни в умовах невизначеності. Таким чином, цифровізація не лише допомагає підтримувати діяльність підприємств, а й відкриває нові можливості для розширення і зміцнення позицій на міжнародних ринках навіть у кризові періоди.

Компанії, які активно інтегрують цифрові технології у свою роботу, отримують вагомі переваги: вони краще адаптуються до умов воєнного стану, збільшують свої шанси на виживання та формують міцний фундамент для післявоєнного розвитку і зростання.

3.3 Розвиток митних коридорів в Україні в умовах євроінтеграції

Сучасний стан митних коридорів в Україні не відповідає вимогам ефективної зовнішньоекономічної діяльності та створює значні перешкоди для інтеграції країни у світову економіку. Повномасштабна війна продовжує вносити суттєві корективи в усі аспекти функціонування митних коридорів,

що призводить до серйозних викликів для зовнішньоекономічної діяльності держави. Для вирішення цих проблем необхідно вжити оперативних заходів, спрямованих на вдосконалення митних процедур, модернізацію інфраструктури та забезпечення безпеки митних зон.

Зростання обсягів міжнародної торгівлі та активізація експортно-імпортних операцій висувають високі вимоги до ефективності функціонування митних коридорів. Забезпечення швидкого та безперешкодного переміщення товарів через кордон вимагає систематичного вдосконалення, зокрема впровадження сучасних технологій, автоматизації процесів і підвищення ефективності роботи митних служб.

Митні коридори є ключовою ланкою у міжнародній торгівлі та економічних відносинах України з іншими державами. Умови глобалізації та зростання обсягів торгівлі ставлять перед митною системою України нові виклики, які потребують негайного вирішення, щоб гарантувати стабільність і конкурентоспроможність країни на світових ринках.

Особливістю митних коридорів є те, що вони являють собою не лише місця для перетину кордону з товарами, але й цілісну систему, яка включає інфраструктурні об'єкти, регламентовані процедури та правила. Їх головна мета — забезпечення швидкого, ефективного та безпечного переміщення товарів через митний кордон із дотриманням усіх необхідних вимог. Спрощення та прозорість митного оформлення сприяють зростанню обсягів міжнародної торгівлі, розвитку експортно-імпортних операцій і залученню нових учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Митні коридори також охоплюють різноманітні інфраструктурні об'єкти, які дозволяють забезпечити безперешкодний рух товарів, оптимізуючи час і витрати на проходження митних процедур. Це підвищує конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку, стимулюючи зовнішню торгівлю та залучення інвестицій. Наприклад, зелений і червоний коридори, що використовуються для пропуску товарів через митний кордон,

мають свої особливості, які представлені в таблиці 3.2, і відіграють важливу роль у розподілі потоків товарів, забезпечуючи їх ефективний контроль.

Таблиця 3.2.

Характеристика митних коридорів

	Зелений	Червоний
Визначення	це система митного контролю, яка дозволяє перевозити товари без декларування та митного оподаткування. Такий коридор створений для перевезення речей та продуктів, які в подальшому будуть лише для особистого використання.	це система митного контролю, яка ретельно перевіряє речі для перевезення через кордон. Він призначений для речей, які обов'язково потрібно вносити до митної декларації, надати документи про них та сплатити митний платіж.
Характеристика	<ul style="list-style-type: none"> – використовується для прискореного та спрощеного митного оформлення товарів; – товари, які переміщуються через зелений коридор, не підлягають детальному митному контролю та огляду. 	<ul style="list-style-type: none"> – використовується для товарів, які потребують додаткового митного контролю та огляду; – товари, що переміщуються через червоний коридор, можуть мати підвищений рівень ризику, наприклад, щодо безпеки чи дотримання митних правил.
Умови використання	<ul style="list-style-type: none"> – для товарів з невисоким рівнем ризику або для тих, що відповідають певним критеріям безпеки та якості; – часто застосовується для товарів, які відправляються відомими виробниками, мають добре відомі характеристики та документацію. 	<ul style="list-style-type: none"> – для товарів, які потребують спеціального контролю, перевірки документів, аналізу складу тощо; – може застосовуватися до товарів, що відправляються з країн, які мають високий рівень ризику щодо контрабанди, порушень правил безпеки чи якості товарів.
Переваги	<ul style="list-style-type: none"> – швидке митне оформлення, що дозволяє прискорити процес ввезення товарів; – зменшення адміністративних та фінансових витрат на митне оформлення. 	<ul style="list-style-type: none"> – додатковий контроль дозволяє забезпечити безпеку та дотримання митних правил; – процедури можуть бути більш докладними та часом затратними для відправників та одержувачів.

Джерело: [51]

Відповідно до табл. 3.2, зелений коридор призначений для переміщення товарів із низьким рівнем ризику, що забезпечує спрощений та прискорений їх пропуск через митний кордон. У той час як червоний

коридор застосовується до товарів із підвищеним рівнем ризику, які потребують додаткового контролю для гарантування безпеки та дотримання митних норм. Такий розподіл дозволяє митним органам ефективно управляти ризиками, оптимізуючи процеси контролю та забезпечуючи баланс між безпекою й швидкістю обробки.

Окремим важливим аспектом сучасних митних коридорів є розвиток інфраструктури. Це включає як фізичні елементи, такі як пункти пропуску, митні термінали, склади, так і впровадження електронних систем і технологій для автоматизації митного контролю й оформлення. Інфраструктурні вдосконалення спрямовані на підвищення пропускну здатності, скорочення часу обробки товарів і мінімізацію затримок, що сприяє ефективнішій зовнішньоекономічній діяльності.

Згідно з пунктом 29 статті 4 Митного кодексу України, митні формальності визначаються як «сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами та митними органами, а також автоматизованою системою митного оформлення з метою дотримання вимог законодавства України з питань митної справи» [53]. Цей підхід підкреслює важливість інтеграції сучасних технологій у митні процеси для забезпечення їх прозорості, оперативності та відповідності законодавчим вимогам.

У сучасних умовах України процес митного оформлення відіграє критичну роль для учасників зовнішньоекономічної діяльності. Однак, попри чітке визначення митних формальностей у законодавстві, на практиці виникають численні труднощі. Це особливо помітно в умовах повномасштабної війни, яка створює додаткові виклики для митних коридорів та зовнішньої торгівлі. Військовий стан підвищує важливість митних формальностей, оскільки митні органи виконують ключову роль у контролюванні переміщення товарів через кордон і забезпеченні національної безпеки. Для учасників зовнішньої торгівлі та бізнесу критично важливо, щоб процес митного оформлення був максимально спрощеним, прозорим і ефективним.

На сьогоднішній день, в умовах війни, Україна стикається з численними обмеженнями в торгівлі та переміщенні товарів через кордон. Це призводить до збільшення кількості обмежувальних заходів та контрольних процедур, які спричиняють затримки в митному оформленні та перетині кордону. Така ситуація впливає на ефективність і швидкість зовнішньої торгівлі, а також на загальний економічний стан країни. Затримки в митному оформленні порушують ланцюги постачання, збільшують витрати на логістику та виробництво, знижують конкурентоспроможність українських підприємств і підвищують вартість товарів для споживачів.

Попри складну ситуацію, Україна, намагається виконувати свої зобов'язання перед Європейським Союзом, що є важливим кроком на шляху до європейської інтеграції.

Однією з ключових вимог для вступу України до європейського економічного простору є відповідність митних процедур та стандартів Європейського Союзу. Виконання цих вимог набуває особливої важливості, оскільки контроль за переміщенням товарів стає жорсткішим, і їх дотримання має пріоритет для держави.

Зросла потреба в укріпленні безпеки кордонів і боротьбі з нелегальними потоками товарів, що вимагає від митних органів додаткових заходів для запобігання порушенням, які можуть ускладнити та затримати митне оформлення.

За результатами першого кварталу 2023 року спостерігались зміни в динаміці зовнішньої торгівлі. Зокрема, товарообіг скоротився на 29,3% за підсумками двох місяців, але зменшення за три місяці становило лише 7,4%. Така різниця зумовлена ефектом порівняння з попереднім роком, оскільки війна розпочалася в кінці лютого 2022 року, що серйозно обмежило зовнішню торгівлю.

Зниження обсягів експорту та загальний спад зовнішньої торговельної активності ускладнюють процес інтеграції України до європейського економічного простору. Це вимагає значних змін у національних системах

господарювання, зокрема, в організації та контролі зовнішньої торгівлі. Посилення митного контролю стає важливою складовою цього процесу, оскільки він допомагає захистити національний ринок від негативних наслідків вільного руху товарів і послуг. Проблеми в митному контролі та моніторингу можуть створювати ризики для зовнішньоекономічної діяльності України та погіршувати економічну ситуацію в країні.

Необхідно оновити концепцію та впроваджувати ключові тенденції, що стосуються стану митних коридорів в Україні. Ось основні напрямки розвитку:

- Розвиток інфраструктури — це один з основних аспектів сучасних митних коридорів. Наразі здійснюються значні інвестиції в модернізацію митних пунктів пропуску (МПП), що дозволяє підвищити їх ефективність і здатність обробляти великі обсяги товарів. Це включає як фізичну модернізацію, так і впровадження нових технологій для оптимізації процесів.

- Електронне мито стає важливим елементом у сучасних митних коридорах України. Впровадження електронних систем контролю та реєстрації допомагає спростити та прискорити процедури митного оформлення. Наприклад, система «Single Window» дозволяє учасникам зовнішньоекономічної діяльності подавати заяви та отримувати необхідні документи онлайн, що значно зменшує час на оформлення і мінімізує можливість помилок. Ця система реалізується згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України №364 від 25 травня 2016 року, яке встановлює порядок обміну інформацією між фіскальними органами, державними установами та підприємствами через електронні засоби передачі даних.

Основною метою є об'єднати всі необхідні дії та процедури митного оформлення товарів в одну автоматизовану систему, яка дозволяє виконувати всі необхідні процедури онлайн через центральний портал.

- Боротьба з корупцією у митних органах є невід'ємною частиною реформ у сфері митного контролю. Важливою частиною цього є

впровадження електронних систем та автоматизація процедур, що допомагає уникнути людських помилок і знижує можливості для корупції. Електронні системи митного контролю забезпечують збереження даних онлайн, що зменшує ризик втрати або маніпуляцій з документами під час обробки митних декларацій. Автоматизація процесів виключає потребу в посередниках, що знижує можливість втручання в документообіг. Впровадження цифрових підписів і засобів ідентифікації забезпечує безпеку та достовірність інформації, що обмінюється між учасниками митного процесу.

- Збільшення пропускної здатності митних коридорів стає критично важливим у контексті зростання обсягів торгівлі та експортно-імпортних операцій. Для врахування цих змін проводяться роботи з розширення та модернізації існуючих митних пунктів пропуску (МПП). Це включає будівництво нових МПП, реконструкцію та розширення існуючих, а також впровадження сучасних технологій для підвищення швидкості та ефективності митного контролю. Розширення інфраструктури дає змогу скоротити час на митне оформлення, що є важливим фактором для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

- Впровадження міжнародних стандартів управління митними процедурами є важливим етапом розвитку митної системи. Це дозволяє уніфікувати та спрощувати процедури митного оформлення, що відповідає міжнародним вимогам та стандартам. Така стандартизація сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських товарів на міжнародному ринку, забезпечуючи менше адміністративних бар'єрів, що знижують час та витрати на митне оформлення.

- Відкритість та прозорість митних процедур є важливими аспектами для зміцнення довіри до митних органів. Оприлюднення інформації про митні тарифи, правила оформлення та контроль за їх дотриманням допомагає зменшити можливості для корупції та сприяє підвищенню рівня

відповідальності серед митних службовців. Прозорість сприяє створенню сприятливого бізнес-клімату для підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

- Підвищення конкурентоспроможності українських підприємств через зменшення часу та витрат на митне оформлення є важливою складовою розвитку міжнародної торгівлі. Швидке митне оформлення дозволяє знизити собівартість продукції та забезпечити конкурентні ціни на міжнародних ринках. Зменшення адміністративних витрат на митниці може зробити українську продукцію більш привабливою для іноземних покупців, що в свою чергу сприятиме збільшенню експорту.

Удосконалення митних коридорів та покращення митних процедур в Україні сприяють не лише стабільності економіки, а й відкривають нові можливості для розвитку зовнішньої торгівлі та підвищення економічного рівня країни.

У сучасному суспільстві питання цифровізації процесів стає все більш важливим, зокрема в контексті розвитку митної політики. Цифрові технології здатні значно полегшити роботу митних органів, підвищити їх ефективність та знизити адміністративні витрати. Важливо, що ці зміни не лише спрощують внутрішні процеси, але й сприяють тіснішій співпраці України з країнами ЄС у митній сфері, що є ключовим для європейської інтеграції.

Цифровізація митних процесів дає низку переваг, а саме дозволяє:

- спростити процедури декларування для бізнесу через автоматизацію, що дозволяє швидше та ефективніше проходити митні процедури;
- мінімізувати корупційні ризики, зменшуючи кількість фізичних контактів між учасниками зовнішньоекономічної діяльності та органами державної влади, що сприяє прозорості та зменшенню можливостей для зловживань;

- спростити процедуру митного контролю під час митного оформлення товарів та транспортних засобів, завдяки застосуванню автоматизованих систем.

Для досягнення цих цілей на державному рівні потрібно вжити таких заходів:

1. Забезпечити цифровізацію митного оформлення товарів та транспортних засобів через митний кордон, що дозволить зменшити час на митні процедури та знизити адміністративні бар'єри.

2. Вдосконалити процедури електронного декларування товарів і транспортних засобів, що забезпечить швидший доступ до необхідної інформації для митних органів та учасників зовнішньоекономічної діяльності.

3. Уніфікувати системи управління та аналізу ризиків на митниці, що дозволить ефективніше оцінювати й контролювати потенційні загрози та ризики при переміщенні товарів.

4. Переглянути порядок відповідальності за порушення митного законодавства, що дозволить забезпечити більш ефективний контроль за виконанням митних правил та знизити рівень правопорушень у цій сфері.

Таким чином, цифровізація митних процедур є важливим кроком до модернізації митної системи України, що дозволяє не тільки покращити її ефективність, але й забезпечити більш прозорі та конкурентоспроможні умови для зовнішньої торгівлі.

Інтеграція України в європейський економічний простір вимагає глибоких змін у сфері митних коридорів та митної політики загалом. Зменшення обсягів експорту та зниження зовнішньої торговельної активності стали серйозними викликами для адаптації національних систем господарювання до вимог міжнародного середовища. Це підкреслює необхідність не тільки перегляду існуючих митних процедур, але й систематичного вдосконалення управління митними процесами в контексті глобалізації та європейської інтеграції.

Ключові заходи, які повинні бути реалізовані для забезпечення ефективної митної системи в умовах європейської інтеграції, включають:

1. Впровадження сучасних технологій: електронні системи контролю та автоматизовані процедури є необхідними для того, щоб відповідати вимогам сучасного міжнародного торгівельного середовища. Ці технології дозволяють значно спростити та прискорити процес митного оформлення, знижуючи можливість помилок і підвищуючи прозорість процедур.

2. Підвищення кваліфікації персоналу: важливим аспектом є навчання митних фахівців, щоб вони могли ефективно працювати з новітніми технологіями, оцінювати ризики та активно співпрацювати з міжнародними партнерами. Це дозволить забезпечити високий рівень професіоналізму та ефективності в процесі митного оформлення.

3. Цифровізація митних процедур: цифрові інструменти значно спрощують роботу митних органів, роблять її більш прозорою та ефективною. Вони дозволяють швидко обробляти інформацію та гарантують зменшення корупційних ризиків. Цифрові платформи, такі як Single Window, дають змогу митним органам задовольняти вимоги бізнесу та забезпечувати належний контроль за митними операціями.

4. Забезпечення безпеки та протидія митному шахрайству: нові цифрові інструменти допомагають уникати ухилення від податків та сприяють боротьбі з митним шахрайством. Вони дозволяють митним органам більш ефективно працювати з інформацією, обробляти дані, виявляти підозрілі транзакції та забезпечувати належний контроль.

Ці кроки є невід'ємною частиною адаптації до європейських стандартів і створення конкурентоспроможної митної системи, яка не лише полегшує роботу бізнесу, але й покращує економічну ситуацію в країні.

ВИСНОВКИ

У процесі проведеного дослідження встановлено, що зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є однією з ключових передумов економічного розвитку та зростання будь-якої держави. Завдяки ефективній організації ЗЕД Україна має змогу розвивати нові напрями експортного потенціалу, вирішувати такі критичні проблеми, як дефіцит енергоносіїв, нестача сучасного обладнання та новітніх технологій, а також забезпечувати потреби у товарах народного споживання.

У сучасному світі зовнішньоекономічна діяльність держав формується як комплексна система економічних взаємин, що забезпечує обмін ресурсами між країнами та їх суб'єктами господарювання. Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність не лише сприяє посиленню конкурентоспроможності держави на міжнародній арені, але й виступає важливим інструментом для інтеграції у глобальні економічні процеси та забезпечення національних інтересів.

Зовнішньоекономічна діяльність є складною, багатогранною системою, що охоплює дві основні підсистеми:

1. Зовнішньоторговельну діяльність,
2. Міжнародну виробничо-інвестиційну активність.

Відповідно до статті 3 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", право брати участь у зовнішньоекономічній діяльності мають такі суб'єкти:

1. Фізичні особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які мають правоздатність та дієздатність за законодавством України та постійно проживають на її території.

2. Юридичні особи – підприємства та організації, зареєстровані в Україні з постійним місцезнаходженням на її території. Це можуть бути господарські товариства, асоціації, концерни, консорціуми, фінансові установи, а також

міжнародні об'єднання та організації. Навіть юридичні особи, які повністю належать іноземним суб'єктам, мають право здійснювати ЗЕД.

3. Об'єднання фізичних та/або юридичних осіб – вони не є юридичними особами за українським законодавством, але мають постійне місцезнаходження в Україні та можуть вести господарську діяльність за умови, що це не заборонено законами.

4. Філії та представництва іноземних юридичних осіб – створені відповідно до законодавства іншої держави, але діють на території України.

5. Спільні підприємства – утворені за участю українських та іноземних суб'єктів господарювання, зареєстровані і розташовані на території України.

До суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності належать також держава в особі її органів, органи місцевого самоврядування та їхні зовнішньоекономічні організації, що беруть участь у господарській діяльності в Україні.

Цей розширений перелік суб'єктів сприяє різноманітним формам участі в міжнародній економічній діяльності та значно полегшує інтеграцію України в глобальну економічну систему. Зазначені суб'єкти можуть здійснювати широкий спектр діяльності, що підтримує національну економіку та сприяє її інтеграції в світові економічні процеси.

Таким чином, ЗЕД є відображенням широкого кола економічних відносин, у яких активно беруть участь різноманітні юридичні та фізичні особи, що сприяє розвитку міжнародного обміну та інвестиційної активності.

Не менш важливим є те, що компетенція органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів визначена чинним законодавством, зокрема Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Нормативні акти, прийняті місцевими органами влади щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності, можуть бути ухвалені лише за умови, що це прямо передбачено законами України.

Це підкреслює важливість правового регулювання ЗЕД і вимагає суворого дотримання законодавства на всіх рівнях управління, щоб забезпечити ефективне та законне здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

У результаті багаторівнева система управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні формує цілком ефективну структуру, що здатна забезпечити стабільність зовнішньоекономічних відносин і зміцнює економічну безпеку країни. Ця система також активно впливає на економічну політику на місцевому рівні, забезпечуючи гармонійну взаємодію всіх учасників цього процесу.

Оскільки країна адаптується до мінливого геополітичного та економічного середовища, її зовнішньоторговельні відносини залишатимуться ключовим фактором економічного процвітання та інтеграції в світову економіку.

Щодо товарного імпорту, слід зазначити, що його обсяги постійно перевищують експорт, що негативно впливає на ефективність національної економіки, що вимагає коригування державних механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Так, митно-тарифне регулювання в Україні відіграє вирішальну роль у стимулюванні економічного розвитку та інтеграції країни в світову економіку. Однією з основних його характеристик саме в Україні є складна структура товарної номенклатури, яка використовується в зовнішньоекономічних операціях. Це створює можливості для потенційних маніпуляцій з боку учасників ринку, які можуть намагатися занижувати податкові платежі, застосовуючи невідповідні товарні коди. Процес гармонізації митного законодавства України з європейськими стандартами ускладнюється через надмірну орієнтацію на фіскальні функції митниці, що обмежує ефективну інтеграцію та співпрацю з ЄС.

Подальше вдосконалення нормативно-правової бази, адаптація до міжнародних стандартів і реформування митної системи сприятимуть

зміцненню економічної безпеки та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

В свою чергу, нетарифні заходи регулювання зовнішньоекономічної діяльності значно впливають на макроекономічні показники країни, часто навіть більш суттєво, ніж митні тарифи. Попри це, застосування може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Проте, на сьогодні відсутня ефективна та раціональна модель для кількісної оцінки впливу нетарифних заходів на національну економіку, зокрема через їх непрозорість. Враховуючи це, міжнародна спільнота повинна зосередити зусилля на уніфікації правил нетарифного регулювання міжнародної торгівлі, орієнтуючись на вдосконалення цієї системи. Це має включати сприяння кращому дотриманню міжнародних норм і зобов'язань, забезпечення більшої прозорості та покращення розуміння торговельної політики та практики країн-членів СОТ через огляд їх торговельної політики та нотифікації нетарифних заходів

З огляду на це, запропоновані напрями удосконалення механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності є основою для розробки стратегічних пропозицій щодо розвитку міжнародних відносин в Україні. Перспективи їх впровадження включають: покращення добробуту населення та підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародних ринках.

Важливо зауважити, що для ефективного здійснення державної політики в галузі зовнішньої торгівлі ці механізми повинні застосовуватися комплексно, у тісному зв'язку з іншими елементами цієї політики. Будь-які труднощі у їх впровадженні або відсутність належної координації можуть перешкодити досягненню поставлених цілей та завдань державної зовнішньоторговельної політики.

Цифровізація зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах воєнного стану стала критично важливим інструментом для забезпечення їх стійкості, адаптивності та конкурентоспроможності. Аналіз проблем, що

виникли у сфері ЗЕД за останні два роки, показує, що унікальні виклики цього періоду вимагають впровадження цифрових рішень для збереження бізнес-процесів, посилення кіберзахисту, оптимізації міжнародної логістики та вдосконалення комунікацій із закордонними партнерами.

Україна, в процесі інтеграції в європейський економічний простір, зіткнулася з рядом складностей у сфері митних коридорів. Зменшення обсягів експорту товарів у контексті інтеграції України у європейський економічний простір вимагають серйозних змін у державних механізмах зовнішньоекономічної діяльності, адже їх оновлення стає критично важливим.

Не менш важливим є й перегляд процесів митного контролю та моніторингу, систематичне вдосконалення системи управління цими процесами. Впровадження сучасних технологій, таких як електронні системи контролю та автоматизовані процедури, є ключовими в адаптації до вимог сучасного міжнародного торгівельного середовища.

Крім того, підвищення кваліфікації персоналу, зокрема митних фахівців, є необхідним для забезпечення високого рівня професіоналізму та ефективності роботи з митними процедурами. Це включає навчання з використання новітніх технологій, аналізу та оцінки ризиків, а також розвитку навичок міжнародної співпраці. Завдяки цим заходам держава зможе забезпечити належний рівень безпеки та ефективності у митних коридорах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV (редакція від 03.09.2024) / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page10>.
3. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / [О.В. Шкурупій, В.В. Гончаренко, І.А. Артеменко та ін.] Київ. : Центр учбової літератури, 2012. 248 с.
4. Дідківська Л. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. Дідківська. 5-те вид. Київ. : Знання, 2006. 231 с.
5. Погребняк А. Ю., Хоменко Т. Ю. (2016). Еволюція наукових поглядів на сутність поняття «зовнішньоекономічна діяльність». Сучасні проблеми економіки і підприємництва, (18), 48-55.
6. Хартія економічних прав та обов'язків держав / ООН; Хартія, Міжнародний документ від 12.12.1974 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_077.
7. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підруч. 5-те вид., перероб. та допов. Університет ДФС України. Ірпінь : 2019. 410 с.
8. Поєдинок В. В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібн. / В. В. Поєдинок. Київ.: Юрінком Інтер, 2006. 288 с.
9. Тищенко В. Ф. Основи зовнішньоекономічної діяльності та митної справи [Електронний ресурс] : навч. посіб. / В. Ф. Тищенко, В. М. Остапенко. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. 193 с.
10. Тюріна Н.М., Карвацька Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. Київ.: «Центр учбової літератури», 2013. 408 с.

11. Самблук М.В., Ковтун Е.О. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Кримський економічний вісник. 2013. № 2 (03). С. 140-142.
12. Національна економіка : навч. посіб. [А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович] ; за ред. А.Ф. Мельник. К. : Знання, 2012. 463 с.
13. Брояка А.А. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2020. №1. С. 146-159.
14. Ковальчук М. В. Обґрунтування структури організаційно-економічного механізму інвестиційної підтримки мінерально-сировинної бази гірничо-збагачувального підприємства. Бізнесінформ, 2014. № 10. С. 123-127.
15. Момот Т. В. Вартісно-орієнтований організаційно-економічний механізм корпоративного управління холдинговими компаніями: стратегія отримання комбінаторних переваг: Монографія. Харків, 2010. 220 с.
16. Ганін В.І., Борох С.В. Стратегічні аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Економічний аналіз. 2018. № 3. Том 28. С. 162-169.
17. Публікації статистичної інформації Державної служби статистики України. Київ, 2023.
18. Фатюха Н. Г., Колодяжна Т. М. Статистичний аналіз експорту та імпорту товарів і послуг підприємств Запорізької області за 2013-2017 роки. Ефективна економіка. 2018. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6596>
19. Пелех О. Б. Структурні зміни експорту та імпорту товарів України на початку ХХІ ст. Академічний огляд. Рівне, 2021. №2 (55), С. 79-92.
20. Публікація Національного інституту стратегічних досліджень. Зовнішня торгівля товарами. Підсумки I півріччя 2023 року. Київ, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlyato-varamy-pidsumky-i-pivrichchya-2023-roku>

21. Статистична інформація / Мінфін. URL : <https://index.minfin.com.ua>
22. Публікації статистичної інформації Державної служби статистики України. Київ, 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
23. Постанова Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 № 18 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
24. Статистика Національного банку. НБУ : офіційний веб-сайт. . URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>
25. Платіжний баланс у квітні 2023 року. Національний банк України : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/State_m.pdf
26. Єлісеєнко О.В. Скобелева Г.С. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України. Вісник Бердянського університету б3 менеджменту і бізнесу. 2014. № 4. С. 9-12
27. Дубик В.Я., Грицак С.А. Дослідження ефективності виконання бюджетних завдань митними інституціями: Молодий вчений. 2019. № 11. С. 486- 490.
28. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон: монографія. [Ю. Г. Козак, Н. В. Притула, О. А. Єрмакова та ін.]; за ред. Ю. Г. Козака. Київ.: ЦУЛ, 2016. 240 с.
29. Про митний тариф України: Закон України від 19.10.2022 р. № 2697- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
30. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. Верховна Рада України. Офіц. вид. Офіційний Вісник України. 2012. № 44-48, Ст. 552, URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449517#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
31. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 29. Ст. 377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95912#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
32. Регламент Ради (ЄС) № 2117/2005 від 21 грудня 2005.

33. Гуд А. Нетарифне регулювання як складова митної безпеки держави / А. М. Гуд // Митна справа. 2014. № 5. С. 16-18.
34. Дугінець Г.В. Євроінтеграція зовнішньоторговельного сектору як стратегія посткризового розвитку України / Г.В. Дугінець, Л. М. Левченко, О.А. Варламова // Економічний простір: Збірник наукових праць. 2013. № 78. С. 14-21.
35. Мельник О. Г., Подра О. П., Петришин Н. Я. (2021). Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. Львів: Галицька видавнича спілка. 392 с.
36. Ефективність державного управління / Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс та ін. ; за заг ред. І Розпутенка Київ . : КІС, 2002 420 с.
37. Дугінець Г.В. Євроінтеграція зовнішньоторговельного сектору як стратегія посткризового розвитку України / Г.В. Дугінець, Л. М. Левченко, О.А. Варламова // Економічний простір: Збірник наукових праць. 2013. № 78. С. 14-21.
38. Панфілова О.Є. Правова природа захисних заходів у зовнішній торгівлі та особливості їх застосування /О.Є. Панфілова// Митна справа. 2011. № 5. С. 39 – 45.
39. Гребельник О.П. Порівняльний аналіз теоретичних підходів до нетарифного регулювання / О.П. Гребельник, М.Д. Стебляк // Митна безпека. 2010. № 1. С. 24–34.
40. Іваншина С.Ю., Астапова Є.Г. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Економічний простір. 2017. № 1. С. 38–46.
41. Перспективи світової економіки в 2023-2024 році. НІСД, дослідження. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/perspektyvy-svitovoyi-ekonomiky-v-2023-2024-rokakh> (дата звернення: 12.11.2023).

42. Притула Х.М., Заїка О.О. Розвиток торговельно-економічного співробітництва України та ЄС в умовах глобальних трансформаційних процесів. Ефективна економіка. 2023. №8.

43. Притула Х., Кирик І. Оцінення структури та динаміки зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС. Економіка та суспільство. 2023 (54).

44. Батракова Т., Фоменко С. Сучасний стан зовнішньої торгівлі України в умовах економічної нестабільності. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. № 4 (04). С. 56 – 62.

45. Петрова Г.Є., Войтов С.Г., Зельдін А.В. Аналіз сучасного стану зовнішньої торгівлі України. Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4 (109). С. 20 – 25.

46. Ксендзук В.В. Напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/75.pdf

47. Радтке О. Основні ризики ЗЕД під час дії воєнного стану. Ligazakon : вебсайт. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015915

48. Завербний А., Залізна Л., Жук О. Особливості формування методів прийняття рішень вітчизняними підприємствами у зовнішньоекономічній діяльності: інформаційний аспект. Економіка та суспільство. 2023. (50). URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2400>

49. Пешко М., Завербний А. Проблеми та перспективи зміни ланцюгів поставок з метою мінімізування втрат під час війни. Економіка та суспільство. 2022. (44). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1769>

50. Ряполов А. Окремі напрями удосконалення забезпечення інформаційної безпеки в умовах війни. Scientific Collection «InterConf». 152. 2023. с. 303–307.

51. Червоні та зелені митні коридори на кордоні: що можна провозити <https://kosht.media/chervoni-ta-zeleni-mytnikorydory-perelik-rechey/>

52. Митний Кодекс України із змінами, внесеними згідно із Законом № 141-IX від 02.10.2019 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

53. Гуцул І.А. (2021). Імплементация досвіду зарубіжних країн в українську практику митного контролю. Економіка та суспільство. (28).<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-47>

54. Микуляк О.В., Рєпіна Н.В. (2022) Концептуальні аспекти розвитку електронної митниці в Україні. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». (12-13), С. 81-86. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.008>.

55. Русак Д. М. Практика митного регулювання в ЄС: навчальний посібник. Київ, 2023. 300 с

56. Ряполов А. Окремі напрями удосконалення забезпечення інформаційної безпеки в умовах війни. Scientific Collection «InterConf». 152. 2023. с. 303–307.

57. Пешко М., Завербний А. Проблеми та перспективи зміни ланцюгів поставок з метою мінімізування втрат під час війни. Економіка та суспільство. 2022.

58. Завербний А., Двудіт З., Вуєк Х. Особливості формування логістичних ланцюгів в умовах війни та у післявоєнний період. Економіка та суспільство. 2022.

59. Завербний А., Залізна Л., Жук О. Особливості формування методів прийняття рішень вітчизняними підприємствами у зовнішньоекономічній діяльності: інформаційний аспект. Економіка та суспільство. 2023.